

KDO IZ MENE POJE:

LJUDJE, LJUDJE, LJUDJE ...

LISTI

Uredil kulturno-umetniški klub TONE ČUFAR

Številka 28/VI

Jesenice, 11. novembra 1976

CVETO ZAGORSKI

KAPLJA ČASA

*Tišina.
Brez šuma kapljajo
kaplje časa.
Samota,
prekleta,
ki pred njo vse živo beži,
světa,
ki v njej smo,
kar smo:
kot skorjast obledel omet
odpada,
kar pismouki vtepajo v glavo,
kar papagaji ponavljajo kot za stavo –
in kot sapa z nekdanjih livad,
kot neznano znani vonj,
ki se ga poskušaš spomniti,
ker si nekoč dihal v njem,
kot prastaro izročilo poganov,
ki so jih ukrotili z ognjem in mečem,
kot upor in molitev prvih kristjanov,
ki so jih metali levom,
kot duhovna pesem črncev,
ki so jih kovali v verige,
Armencev,
ki so jih gnali v puščave,
Korošcev,
ki so jim na Dunaju sekali glave
ali kogarkoli,
ki je ostal po vsem tem še živ –
se pokaže kot fata morgana
v podobah,
ki ne obledijo,
prastara
resnična freska
tega, kar smo.*

*Kaplajte,
kaplje časa!*

S TO POSEBNO ŠTEVILKO LISTOV, SE LITERARNI IN KULTURNI DELAVCI, OD LJUBLJANE DO CELOVCA, ORGANIZIRANI V KULTURNO UMETNIŠKEM KLUBU TONE ČUFAR JESENICE, PRIDRUŽUJEMO MNOŽIČNIM PROTESTOM PROTI TEMELJNIM KRŠITVAM AVSTIJSKE DRŽAVNE POGODBE IN PROTI RAZLIČNIM PRITISKOM NA SLOVENŠKO IN HRVAŠKO NARODNOSTNO MANJŠINO NA AVSTRIJSKEM KOROŠKEM

LISTI izhajajo kot priloga tednika ŽELEZAR – glasila delovnega kolektiva SOZD SŽ ŽELEZARNA JESENICE. Ureja kulturno umetniški klub pri DPD Svoboda Tone Čufar Jesenice, glavni in odgovorni urednik Joža Varl.

ANDREJ KOKOT

KLIC PRAVICI

OB SKLEPU ŠTETJA POSEBNE VRSTE

Tako so nemško nacionalistični in neonacistični krogi na avstrijskem Koroškem sprejeli dvojezične krajevne napise

Letos v Škocjanu – avstrijski policisti so zelo brutalno ravnali z mladincem, pripadnikom slovenske narodnostne manjšine na avstrijskem Koroškem

In spet
enkrat nas prevzelo
je spoznanje:
jezik
odgovornih
je dvorezen meč,
čast besede
odvečni tovor njihove oblasti.
Smrt
resničnost,
ki brezbrizno
ždi nad svojim plenom.

In je tu
življenje,
življenje naše in beseda,
vztrajnejša od vsake smrti!
Zakaj kri ni voda
in življenje ne številka!
(To dokazali smo,
ko nas je fašizem trl
z jeklenimi pestmi.)

A zdaj
čelade smrti
spet dvigajo glave
in že stavijo
svoje tihe zmage,
že čakajo
uspeh številke smrti,
ki naj pove,
da nas na zemlji tej več ni.

Spet
gre za staro pravdo,
za pravico
in življenje naše.

Zdaj,
bratje,
vest nas kliče v Upor!
Zdaj
smo vsi enaki,
vsi zapisani
številki smrti.

Odločnost
za življenje
to naš je odgovor,
ki razblinil v nič
bo vse
nakane
potuhnjenih računov
farizejskih demokratov.

Združeni
v borbi za pravico našo,
bratje,
nismo sami.
Tu je
ČLEN SEDEM!
nespodbiten zagovornik naš,
zapisan s krujo naših padlih bratov,
borcev
za svobodo naše zemlje,
ki nas nosi več kot tisoč let.

Da, v tej
pravični borbi
nismo sami!
Klic naš
šel daleč prek naše je dežele
in svet čedalje bolj spoznava
krivico,
storjeno nad nami.

Zato bratje,
vsi z dvignjeno glavo
dnevu
izničenih števil naproti!

Naj sovraštvo
se razblini v našem klicu po pravici
do življenja
in razsodnost naj premeri
svod neba
in um razjasni zaslepljenim,
da se bratstvo
in ljubezen
spet vrmeta v deželo našo.

PREŠTEVANJE PREŽIVELIH

(ANTIPOETIČEN CIKEL)

Enaintrideset let po končani drugi svetovni vojni bodo prešteli osirotele potomce.

Nad trideset let že štejem ustreljene, pobite, sežgane svojce. Kar nas v nacistični vojni niso pokončali, bi nas radi nevtralnno in mirno izbrisali ...

MOJ PRADED FLORIJAN
je bil devetdesetih let,
ljubil je svojce
in koroško kmečko življenje,
slovensko branje in žebiranje
in slovensko pesem —
pa mene.
Bil je trdoživ stavec,
načitan oče.
Nacisti so ga odvekli na saneh
iz domačije,
pa se je dvignil in hotel ostati
na svoji domači slovenski zemlji.
Tik nad mojo rojstno bajto
so ga esesovci zverinsko pobili,
zavlekli v prazni bajtarski hlev
in vse skupaj sežgali.
Videl sem kri in ostanke možganov
na smreki ob poti
in zoglenele ostanke
ljubljene starca,
mojega pradedca.
To je bil grozni dan:
17. januar 1944
na Hojnikovi kmetiji v Lepeni
vzhodno od Železne Kaple,
v Gauu Kärnten
tisočletnega rajha,
ki je spremenil evropske dežele
v nemške klavnice
in krematorije.

MOJ STARI STRIC JANEZ,
oče sedmerih otrok,
vojak v prvi svetovni vojni,
nesrečnik, ki ni razumel,
zakaj presvitli cesar
pošilja slovenske polke
v rusko Galicijo
in proti Doberdobi,
garač in gospodar
skozi prve republike
inflacije in krize,
je tistega januarskega dne
bolehal,
pa so ga nacisti nadri
in odgnali kot živino
iz domačije,
ga ustrelili
in z očetom Florijanom
in hlevu sežgali.
Pol stoletja
sta z očetom, z brati in sestrami
na kmetiji vrh Lepene garala,
zdaj sta skupen konec
v smrti in plamenih našla.

MOJA STARA TETA ANGELA,
ki je svojega očeta
v prvi svetovni vojni zgubila,
se pri dobrotnikih
skozi trdo življenje suvala,
se na Hojnikovo domačijo
za gospodinjo primožila,
je bila tretja žrtev
tistega groznega
17. januarja 1944,
doma je otroke pustila,
katerim je skozi leta
le trdi črni kruh rezala
ob surovi kmečki usodi.

MOJA BRATRANKA MARIJA
se je osemnajstletna
znašla v Ravensbrücku
in je s svojimi
dekliškimi sanjami,
s svojimi dozorevajočimi
upanji,
z neštetimi solzami
za vedno tam ostala
med stotisočimi
sotrpinkami
iz vseh evropskih dežel.

MOJ BRATRANEC JOZI
se je med Peco in Olsevo,
v naših gozdovih
boril kot mlad partizan
za svobodo našega naroda,
za pravico koroškega rojaka,
za prostost slovenske besede,
ki je bila takrat
v obdravski deželi
od hitlerjanskih nasilnežev
pregnana in prepovedana.
Še isto leto,
ko so mu na domu starše pobili,
je padel Joži
tam na mežiški strani
kot slovenski
koroški partizan.

MOJ BRATRANEC FRANC
je bil soletnik moje matere,
pankert kmečkega sina,
torej pristna naplavina
kmečko-bajtarskega proletariata,
se preizkušal v raznih poslih,
prebredel votla brezposejna leta,
sodeloval v godbi na pihala
v napredni soseski,
se spretno izogibal vojaščine
in bil zgodaj partizanski
simpatizer —
in skoraj na pragu svobode
padel kot borec
na štajerski strani nekje.

MOJ OČE LUKA
je živel v sosednji Podpeci
nad tisoč metrov visoko,
je bil vnet kmet
in zgleden čebelar,
ustanovni član krajevnega
slovenskega prosvetnega društva,
sloke postave
in vedre narave.
S prvimi partizani Matjaževci
je imel že stike
in je pogostil tudi borce
Kranjčevega bataljona.
Dvainštiridesetletnega
so odgnali nacistični krvniki
in iz kaceta Dachau
niti pepela ni več poslala
nemška industrija smrti.
Trpka je pankertska ljubezen,
ki sem jo doživljal
do očetove nasilne smrti
brez očetovskega zavetja,
uporna je sedaj,
ko jo gojim
brez očetovega groba ...

MOJ BRAT STANKO
je živel kot brezdomec
pri dobrih sosedih,
ker so bili svojci pregnani
in dom požgan.
Pa je prišel
tisti krvavi 25. april 1945,
ko so nacisti
na Peršmanovi domačiji
pod Peco
trinajstčlansko družino
pobili.
Stanko je izkrvavel
med ustreljeno starko
in nebogljenim dujenčkom.

MOJA SESTRA ADELICA
je delila z bratcem
istega groznega
aprilskega dne 1945
isto grozno usodo,
nasilno smrt,
ker je bila slovenska hčer,
ker je bila slovenski otrok,
ker je bila slovenske krvi!

SLOVENSKA TROJICA KRVI —
OGNJA —
PEPELA

Moj spomin je pekoča komemoracija
na žrtve
svojcev.
Moja duša je krik
pobitih, ustreljenih,
doma sežganih,
v kacetih upepeljenih,
padlih za svobodo!

Strašna je zgodovinska trojica
nas koroških Slovincet:
KRI — OGENJ — PEPEL!

Sveta kri naših prednikov,
ki se pretaka v naših srcih,
kri ljubezni, življenja, bodočnosti!

Svet je ogenj naših žrtev,
ki podžiga našo besedo,
našo slovensko materinščino
v ljubezni, v življenju, za bodočnost!

Svet je pepel naših sežganih,
izkrvavelih, strohnelih rojakov,
svetlih borcev, ki jasni našo pamet,
ki krepi našo vest — našo zavest:
DA BOMO DO SMRTI SLOVENCİ,
KOT SMO BILI ROJENI SLOVENCİ!
Slovenska trojica:
KRVI — OGNJA — PEPELA.

SLOVENSKE SMRTI NI,
ker skozi pepel
naše trpke zgodovine,
skozi ogenj tujega nasilja
naša slovenska kri
V SLOVENSKO BODOČNOST
še vedno živi,
ŽIVI,

Ž I V I — !

ALEŠ LAPOVNIK

NEMIRNO SPANJE KOROŠKIH VOJVOD

Nasilje je zajelo ves svet. V vietnamski vojni so ga prignali do vrhunca, dopolnili so še tisto, kar se je nacifašističnim strahovalcem morda izmuznilo iz zbirke sredstev in metod, s katerimi je mogoče fizično zlomiti človeka, duševno pa že precej težje. Zdaj so na vrsti koroški Slovenci, s katerimi policija na drugi strani meje ravna tako, da že sami pišejo o »Ulstru, v katerega se spreminja Koroška«, o »Belfastu v Celovcu« in podobnem. Pri tem pa gre samo za uveljavljanje tistega, kar je že zapisano in obljubljeno, kar je bilo podpisano s krvjo koroških borcev in aktivistov.

Tako preprosto sicer ni bilo, kot lahko beremo v tisku dežel severno od nas, da je ob razpadu Avstroogrske živelo na Koroškem okoli 80.000 Slovencev, da je Hitler poglobil razcepitev prebivalstva in leta 1940. izselil Slovence iz Koroške, tiste, ki so se upirali, pa je likvidiral. Leta 1945. so izseljenci prišli nazaj kot Titovi partizani in obračunali z marsikaterim Koroščem. Sovraštvo se je na obeh straneh poglobljalo (Ulrich Brunner, Dunaj).

Po mirovni pogodbi, sklenjeni 10. septembra 1919. v St. Germainu, je prenehala obstojati Avstroogrska monarhija. V Avstriji je monarhijo zamenjala republika. Spremna nota k mirovni pogodbi, datum note je 2. september 1919, svetuje, naj bi se meje med republiko Avstrijo in sosednjo kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev držale jezikovne meje med nemško in slovensko govorečim prebivalstvom. Ni bilo

torej sprejeto načelo zgodovinskih meja, kot na primer pri ustanavljanju Češkoslovaške, ki je bila prej tudi sestavni del razpadle monarhije. Že vnaprej so torej Avstriji priznali severni, nemški del Koroške. Brez plebiscita in brez upoštevanja vsakega ugovora.

Zgodovina koroškega plebiscita, te sramotne potvorbe na škodo slovenskega naroda, je še precej nedognana, kajti avstrijske oblasti še vedno skrbno skrivajo pomembne dokumente o tem zgodovinskem dogodku.

V skladu z 49. členom tedanje mirovne pogodbe — členi so bili za Slovence na Koroškem že od vsega začetka urezovali usode v prid močnejšemu in brezobzirnejšemu — je bil potreben na Koroškem plebiscit. V zvezi s tako imenovanim področjem Celovca je člen določal, »da bodo prebivalce celovškega področja povabili, da z glasovanjem naznačijo državo, h kateri želijo, da se to ozemlje in z njim tudi njihovi domovi, priključi.«

Področje je bilo razdeljeno na dve coni. Večja je bila cona A, manjša pa B. Določeno je bilo, da bo plebiscit zajel samo prebivalstvo v coni A, to je na današnjem dvojezičnem ozemlju, razen na zahodu. Tam, na zahodu Koroške, plebiscit ni zajel dvojezičnega dela spodnje Ziljske doline in tudi ne enega dela Roža. Plebiscitna cona A se ujema tudi z ozemljem, ki so ga nacistične oblasti v Avstriji, ki je bila tedaj vključena v tretji rajh in dala precej sila gorečih policistov v zelenih in črnih uniformah, ki so tako vneto izseljevali in morili po naših krajih med II. svetovno vojno, označile 6. 2. 1943. kot področje, odkoder je treba Slovence izseliti. Leta 1910. je bilo v tej coni 73.488 prebivalcev, od katerih jih je 69,18 % označilo slovenščino kot svoj pogovorni jezik.

Glasovanje se je zaradi številnih interesov v tedanji Evropi — narodno vprašanje je imelo očitno najmanjšo težo — končalo Avstriji v prid. Zaradi tega v coni B, to je ožjem območju Celovca, sploh ni bilo plebiscita, ozemlje je brez razprave pripadlo Avstriji.

Kot odgovor na policijsko divjanje nad Slovenci, predvsem pa zaradi načrtov za popolno izselitev Slovencev iz Koroške, se je partizanski upor razplamtel v vstajo. Prva akcija, napad na SS enote je bila, 20. avgusta 1942, na legendarni Peci pa je bila ustanovljena prva partizanska četa na Koroškem. Ob koncu vojne je bila slovenska Koroška razdeljena na pet okrajev: Celovec, Beljak, Podkloster, Pliberk in Velikovec. Po nepopolnih podatkih je bilo v tem času samo v okrajih Pliberk, Celovec in Beljak 45 odborov Osvobodilne fronte, 19 odborov Slovenske protifašistične ženske zveze, 32 odborov Zveze slovenske mladine, trije odbori Delavske enotnosti in dva protifašistična odbora.

Vrh narodnoosvobodilnega boja na Koroškem je 16. maj 1945., ko ... Celovcu

izvoljen pokrajinski narodnoosvobodilni odbor za slovensko Koroško (PNOO) kot najvišji organ nove ljudske oblasti. Poleg Slovencev so bili v ta organ izvoljeni tudi predstavniki avstrijskih protifašistov. Britanske zasedbene sile na Koroškem oziroma v Avstriji so po izvolitvi priznale PNOO za predstavnika jugoslovanske oblasti v deželi, vendar so to priznanje preklicale že čez nekaj dni, ko je morala jugoslovanska vojska na pritisk velikih sil zapustiti Koroško. Reševanje koroškega vprašanja je prešlo na diplomatsko področje.

Koroške deželne oblasti so napovedale popraviljanje krivic, storjenih Slovincem v času nacizma, predvsem pa škode, ki so jo utrpeli med vojno izseljeni koroški Slovenci. Oblasti so sprejele uredbo o dvojezični šoli na ozemlju južne Koroške. Ta šola, ki velja za enega od rezultatov protifašističnega boja koroških Slovencev proti genocidni politiki nemškega nacizma in njegovih koroških predhodnikov, je v načelu priznavala trajen dvojezični značaj prebivalstva v 64 občinah južnega dela Koroške ter enakopravnost obeh deželnih jezikov! Toda, v letih 1958–1959, so koroške in z njimi osrednje dunajske oblasti ukinile obvezno dvojezično šolstvo na južnem Koroškem in ga spremenile v neobvezno. Od tedaj dalje se morajo slovenski učenci posebej prijavljati k pouku v materinščini.

Med pripravami na sklenitev avstrijske državne pogodbe so morale koroške deželne oblasti in večinske stranke v državi znova priznati upravičenost kulturnih in gospodarskih zahtev koroških Slovencev. Zajete so bile v sedmem členu avstrijske državne pogodbe, podpisane 15. maja 1955, med Avstrijo in štirimi okupacijskimi silami, to je SZ, ZDA, Francijo in Veliko Britanijo. Še isto leto je pristopila k tej pogodbi tudi Jugoslavija.

Sedmi člen avstrijske državne pogodbe zagotavlja Slovincem in Hrvatom v Avstriji vrsto narodnostnih pravic. Člen, o katerem se je sprožilo veliko pravde, povsem nepotrebne, če bi Avstrija izpolnila tisto, kar je obljubila, ko je iz rok zaveznikov v drugi svetovni vojni sprejemala svojo samostojnost in nevtralnost, ki je zajemala jamstva za miren napredok manjšinskih narodov, določa, da:

1. manjšinski narodi (Slovenci in Hrvati) uživajo na Koroškem, Štajerskem in Gradiščanskem iste pravice pod enakimi pogoji kot drugi avstrijski državljani, vključno s pravico do lastnih organizacij, zborovanj in tiska v lastnem jeziku.

2. že omenjeni državljani imajo pravico do osnovnega pouka v slovenskem ali hrvaškem jeziku in do sorazmernega števila lastnih šol,

3. v upravnih in sodnih okrajih Koroške, Gradiščanske in Štajerske je slovenski ali hrvaški jezik dopuščen kot uradni jezik dodatno k nemškemu. V takšnih okrajih (s slovenskim, hrvaškim ali mešanim prebi-

»Koroška ostane Nemška« — zahtevajo pripadniki koroškega Heimtdienstsa ...

KRI ROSI...

*Kri
rosi
iz noči
na hrzajoče
bele konje
ki klecajo
pod bremeni
slepih sil zemlje
in z udarci kopit
krešejo jutranjo zarjo...*

*sonce je ugonobilo
modro golobico rojstev
in umaknilo pogled
od peklenskih iger
izrojenga uma...*

*(omejenost
ujeta v lastni pasti
statične dialektike
izničuje poslednje
atome duhovnosti...)*

*kdor hoče požar
piha v ognje topoglavecu
ki ti brez domišljije:
odrežejo jezik
prekrstijo ime
izbrišejo spomine –
v imenu bogov
in zlagane zgodovine.)*

*Kri
rosi
iz noči
na hrzajoče
bele konje
ki klecajo
pod bremeni
slepih sil zemlje
in z udarci kopit
krešejo jutranjo zarjo...*

Povsem drugače kakor zdaj je deloval avstrijski kancler, dr. Bruno Kreisky pred enim letom, ko je prišel v Slovenijo. Zagotavljal je, kako dobre namene ima, da bi se vprašanje koroških Slovencev in gradiščanskih Hrvatov »končno rešilo«. Ni povsem jasno zakaj je ponujal menico brez kritja. Posledica tega dejstva je, da je dr. Kreisky začel klicati nazaj duhove in hrabriti najbolj ekstremna stališča avstrijsko-nemških šovinistov in drugih nacističnih rodoljubov in se prelevil v zagovornika skrajnih desničarjev. Dvojezični topografski napisi so izginili s Koroške, provokatorji in pretepači nemoteno divjajo po receptih, ki jih je zapustil nacistični propagandist dr. Goebbels, štetje in tako imenovani manjšinski zakoni, pa odkrito napovedujejo poskus asimilacije slovenske in hrvatske manjšine v Avstriji.

Odkar je sosednja dežela sprejela zakone o manjšinah, so dobili njeni nacionalistični elementi, zbrani v Heimatdienstu, spodbudo za organizirano gonjo proti Slovincem, in sicer pred očmi predstavnikov oblasti. Ni se izpolnilo naše pričakovanje, da bo avstrijski kancler kot državnik sosednje dežele in kot vidna osebnost socialno-demokratskega gibanja v zahodni Evropi, skušal preprečiti divjanja nacionalistov. Štetje manjšine ne bo prispevalo k izpolnjevanju sedmega člena. Nasprotno, spodbuja edinole divjanje nacionalistov in šovinistov, ki so se znova začeli oglašati, tako kot tiste tolpe, ki so pred 30 in več leti preganjale Slovence na istih tleh, na katerih se danes dogajajo stvari, ki bi morale že zdavnaj izginiti iz odnosov med dvema sosednjima državama. Bolje bi bilo, če bi kancler Kreisky več storil za utrjevanje osnove za razgovore s predstavniki Slovencev in Hrvatov v Avstriji. Samo v dogovoru z njimi je mogoče manjšinsko vprašanje v Avstriji rešiti na zadovoljiv način, obenem pa bi Dunaj s tem tudi omogočil razvijanje dobrega sosedskega sodelovanja z Jugoslavijo.

valstvom) bodo označbe in napisi topografskega zunačaja prav tako v slovenskem ali hrvatskem jeziku, kot tudi v nemščini.

4. pripadniki manjšin so udeleženi v kulturnih, upravnih in sodnih ustanovah svojih pokrajin pod enakimi pogoji, kot drugi avstrijski državljani.

5. dejavnost organizacij, katerih cilj je odvzeti slovenskemu in hrvatskemu prebivalstvu njegov značaj in pravice kot manjšine, je treba prepovedati.

Dve desetletji po sklenitvi državne pogodbe, v obdobju, ko je nasilje nad Slovenci v Avstriji doseglo vrelišče, nam prebiranje zapisov o sklepanju državne pogodbe jasno kaže, da so velike sile in tudi Avstrija tedaj upoštevale jugoslovanska opozorila o položaju koroških Slovencev v prvi avstrijski republiki. Sedmi člen avstrijske državne pogodbe zajema predvsem tista določila, ki naj bi zagotovila slovenski in hrvatski skupnosti v Avstriji enakopraven narodni razvoj v primerjavi z večinskim narodom.

Vse doslej druga avstrijska republika teh obveznosti ni izpolnila. Za gradiščanske Hrvate in štajerske Slovence, ki pa jih Avstrijci sploh ne priznavajo, še ni prišlo do izvedbe zakonodaje, sloneče na državni pogodbi iz leta 1955, medtem ko je izvedena zakonodaja za koroške Slovence celo zožila dotedanje pravice slovenske skupnosti.

Leto dni po konferenci o varnosti in sodelovanju v Evropi, ko je tudi Avstrija podpisala zaključni dokument srečanja državnikov v Helsinkih in slovesno obljubila, da se bo vzdrževala vseh groženj ali uporabe sile ter težila k mirnemu reševanju sporov, da bo spoštovala človekove pravice, enakopravnost in samoodločbo ter izpolnjevala mednarodno-pravne obveznosti v dobri volji in zaupanju, je obenem s svojimi voditelji dobesedno dvignila gorjajočo ne le nad pripadnike naše manjšine, temveč tudi nad Jugoslavijo.

Knežji kamen na Gosposvetskem polju ob koncu 19. stoletja – iz zgodovinskih virov narisal Tone Tomazin

PRVI PARTIZANI PREK KARAVANK NA KOROŠKO

Zaradi močne in nenadne nemške ofenzive proti enotam prve in druge grupe odredov v juliju in avgustu 1942 na Gorenjskem skupina, ki je bila kot zarodek koroške čete in poznejšega odreda odrejena za Koroško, ni mogla preiti prek Karavank. Zato je Koroška ostala dotlej politično in vojaško neobdelana, nedotaknjena pokrajina. Vendar pa štab prve grupe odredov in PK KPS za Gorenjsko nista pozabila na naloge, ki so jih imeli v zvezi s Koroško.

Kljub neugodnim okoliščinam in zaostrenim razmeram na Gorenjskem, ko je šlo za gol obstoj tamkajšnjih partizanov, je pokrajinsko partizansko vodstvo prek kokrškega odreda, ki je bil ob Cankarjevem bataljonu gorenjskega odreda pod Stolom Koroški najbližji, začelo najprej misliti na politične posege, ki naj bi onstran Karavank pripravljali teren za začetek vojaškega delovanja.

Tako je kokrški odred prvo zvezo s pokrajino in z ljudmi onkraj Karavank vzpostavil v začetku julija 1942. Tedaj je namreč poslal tja prvo patroljo, ki jo je vodil koroški rojak Ivan Županc-Johan, doma z Obirskega. Županc se je že pred vojno 1938. leta, po priključitvi Avstrije k Nemčiji, umaknil nacizmu in pribežal čez Karavanke v Slovenijo ter v Ljubljano, kjer je takoj začel sodelovati v naprednem delavskem gibanju. Po okupaciji se je kmalu pridružil partizanom pugleske čete, kjer je postal mitraljezec. S to četo se je v okolici Ljubljane tolkel tudi pozimi 1941/42. Spomladi 1942 pa je bil Županc s skupino iz Dolomitov poslan na Gorenjsko.

Že v času ustanavljanja kokrškega odreda je bilo njegovemu vodstvu naročeno, da bo Ivan Županc šel s skupino izpod Osolnika prek Save in potem naj z njegovo pomočjo vzpostavijo zvezo s Koroško.

Ti načrti so bili v skladu z navodili glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet, ki je tudi na Koroškem hotelo zanetiti plamen vstaje, in sicer v času partizanske ofenzive poleti 1942.

Tako se je Ivan Županc približal svoji ožji domovini, kar je bila že njegova davna želja. Zdaj je gorenjsko partizansko vodstvo poleg Matije Verdника-Tomaža, ki pa je bil pod Stolom, imelo na voljo zelo primerne človeka. Le-ta je v začetku julija s patroljo kokrškega odreda, v kateri je bil tudi Lojze Zupan-Peter iz Dupelj, šel čez Karavanke. Izpod Storžiča so šli čez Dolge njive in čez vzhodni rob Košute na koroško stran. Županc je tedaj obšel Sela, Korte, Železno Kaplo, Obirsko in bližnjo okolico, ki mu je bila dobro znana. Tam je navezal stike z rojaki, ki jih je poznal že od prej, in se vrnil z zanimivimi podatki. Njegova patrolja se je v kokrški odred pod Storžič vrnila 17. julija 1942 in prinesla s seboj obširna poročila. Tedaj so zvedeli, da so na Koroškem mobilizirani v nemško vojsko vsi moški od 17. do 60. leta, da so pogoji za začetek partizanskega gibanja in da je med prebivalstvom vera v skorajšnjo osvoboditev, ki bo prišla čez Karavanke. Glas o partizanskih akcijah je že segel na Koroško in prebivalstvo je občudovalo borce proti fašizmu, pod katerimi so trpeli že od pomladi 1938. leta.

Mnogi Korošci so namreč te partizane, o katerih še niso imeli pravih predstav, radi sprejeli in se zanimali za cilje osvobodilnega boja. Slabo in nepravilno poučeno tamkajšnje ljudstvo je namreč mislilo, da so partizani del kraljeve Mihajlovičeve četniške vojske. Tako je tudi tam vse kričalo po politični in hkrati vojaški partizanski aktivnosti.

Županc je tudi poročal o skupini selških fantov, ki so se umaknili pred vpoklicem v nemško vojsko ter si na severnem pobočju Karavank zgradili dva bunkerja. Tam so se skrivali že več kot leto dni, vendar pa, kljub oborožitvi, niso izvajali nobenih akcij. Županc je te fante poiskal ter jih na vso moč pripravljala k temu, da bi se priključili partizanom in začeli delovati organizirano ter pod vodstvom OF. Toda, ker so o tem delovanju ti ubežniki slišali prvič, Župancovi naporu še niso rodili pravih uspehov. Vendar pa se je eden izmed njih – Tomaž Olip – le odločil in se priključil Župancovi patrolji. Ta se je čez Karavanke kmalu vrnila v sestav kokrškega odreda, to je v njegov prvi bataljon. Tomo je potem nekaj časa ostal v kokrškem bataljonu, kjer se je seznanjal z osvobodilnim gibanjem in s partizanskim bojevanjem, napotke pa je dobival tudi od odrednega politkomisarja. Ivan Županc je kmalu za tem spet šel prek Karavank. Z drugo patroljo, v kateri je bil tudi njegov rojak Tomo, je iz kokrškega odreda odrinil na koroško stran 24. julija 1942. Spet so obhodili nekaj krajev na Obirskem, seznanjali ljudi s cilji osvobodilnega gibanja, razkrinkavali vlogo Mihajlovičevega izdajalskega delovanja, dezertirje iz nemške vojske pa pripravljali, da bi priznali OF in partizanski zakon.

Patrolja se je čez nekaj tednov spet vrnila na gorenjsko stran Karavank. Korošci so tudi prosili, naj tja čimprej pride kak zrel in močan politični delavec, ki jim bo pomagal do spoznanj o poteh in nameurah osvobodilnega gibanja in jih poučil o partizanskem bojevanju. Ta vprašanja ljudem onstran Karavank niso bila jasna, Županc pa tudi ni ne zmožal ne znal vsega sam.

Da bi podprli prve korake političnega delovanja na Koroškem, je kokrški odred iz drugega bataljona, ki je bil tedaj na Dolgih njivah, torej tik ob meji, okoli 10. avgusta 1942 poslal tja tudi manjšo vojaško skupino. Vodil jo je udarni Janez Perko. Ta skupina je na Obirskem dobila zvezo s kurirjem Tomom in z Župancem, ki je bil tam prvi politični delavec.

Skupina je na posvetu z Župancem zvedela, da je na Obirskem spet doma lovec Urbas, ki se je zaradi izdajstev skrival pred partizansko sodbo. Urbas je bil »zvest nemški gozdar«, kot zvezo iz sodbe nacističnega sodišča v aprilu 1943 v Celovcu. Ta krat so na smrt obsodili prvih 13 koroških Slovencev, ki so sodelovali v začetkih narodnoosvobodilnega gibanja. Ta patrolja je morala najprej obračunati z nemčurjem, ki je bil nevaren tudi ostalim prebivalcem. Urbas pa je bil oborožen, zato je bila njegova justifikacija dosti tvegana. Vendar so partizani to 12. avgusta 1942 kljub temu izvršili. Pri Urbasu so dobili tudi orožje in mu ga odvzeli.

Patrolja je čez dva dni, to je 14. avgusta 1942 prišla tudi na prelaz Šajda, kjer se je ustavila na kmetiji Kališe in izvršila prehranjevalno akcijo, nato pa se je vrnila v sestav bataljona.

To so bile sicer drobne akcije, vendar so nacistične oblasti na Koroškem zelo vznemirile. To je razvidno iz že omenjene nacistične sodbe in iz okrožnice orožniškega poveljstva v Velikovcu, ki jo je 14. avgusta 1942 poslalo vsem svojim postajam. Z njo opozarja, »da morajo na področju, ki ga ogrožajo banditi, pri patroljiranju upoštevati posebna navodila. Uniformirane patrolje morajo okrepiti s pomožnimi oddelki esajevcev in esesovcev... Izkušnje kažejo, da imajo banditi svoje obveščevalce in vohune...«

To so bili prvi vojaško-partizanski posegi na vzhodnejši del Koroške, ki časovno približno sovpadajo s prvimi partizanskimi patroljami na zahodnejši del Koroške, ki jih je vodil politkomisar Cankarjevega bataljona in gorenjskega odreda, kasnejši narodni heroj, Matija Verdnik-Tomaž. Tomaž Verdnik je kot politični delavec ostal na Koroškem konec septembra 1942 – in sicer v Rožu.

Drugič je kokrški bataljon posegel na Koroško že čez nekaj dni; Nemci so namreč sredi avgusta 1942 težišče napadov pre-

Baško jezero in Kepa (1976)

nesli z Jelovice v Karavanke. To zvezo tudi iz knjige nemškega policijskega polkovnika Hermanna Franza, poveljnika 18. policijskega polka gorskih lovcev. Ta med drugim pravi, da so tudi oni 15. avgusta 1942 začeli s pohodom v Kamniške Alpe in v Karavanke. Pri tem je partizanom celo priznal, da so le »z veliko vzdržljivostjo, voljo in energijo (partizani) zmogli take pohode (nad prepadi itd.)«. Zaradi močnega nemškega pritiska drugemu bataljonu kokrškega odreda tedaj ni preostalo drugega, kot da se za nekaj časa premišljeno premakne na koroško stran. S tem bi močnim nemškim oddelkom zmešali sledove. Tako je z Dolgih njiv krenil 16. avgusta 1942 in še ta dan prešel greben Karavank.

Da pa to ne bi bil samo umik, so v Selcah izvršili manjšo prehranjevalno akcijo, in sicer v trgovini, nekaterim lovcom pa so pobrali tudi orožje. Potem so skozi vas prepevali partizanske pesmi. To je prebivalce še posebno spravilo pokonci.

Nad Selami je bataljon nameraval kaznovati tudi nekega priseljenega Nemca. Ta je že julija z očetom vred prijavil policiji Župančevo patroljo, ki se je tedaj zadrževala v tem kraju. Sin je pobegnil, očeta pa so partizani dobili in ga odpeljali s seboj. V njegovi hiši so našli tudi nekaj orožja in municije. Vendar pa so tega človeka izpustili, kajti menili so, da bi, če bi ga ustrelili, napravili na Koroškem več škode kakor koristi.

Zaradi nemškega pritiska se je bataljon naslednji dan s koroške strani spet umaknil na južno stran Karavank.

Omenimo iz tega časa še tretji vojaško-partizanski poseg na Koroško, ki je še bolj odjeknil po okolici. To je med 22. in 26. avgustom 1942 – torej teden dni za kokrškim bataljonom – opravil prvi bataljon savinjskega odreda druge grupe odredov – Kranjčev – med bojnim pohodom proti Štajerski. Namesto prek Košute, Kokre in Krvavca, se je proti Štajerski raje prebijal po koroški strani, kjer je 25. avgusta nad Robežem doživel tudi zmagoviti spopad z Nemci. To potrjuje tudi plen: Kranjčev bataljon je tedaj dobil sedem pušk, eno lahko strojnico in eno brzostrelko.

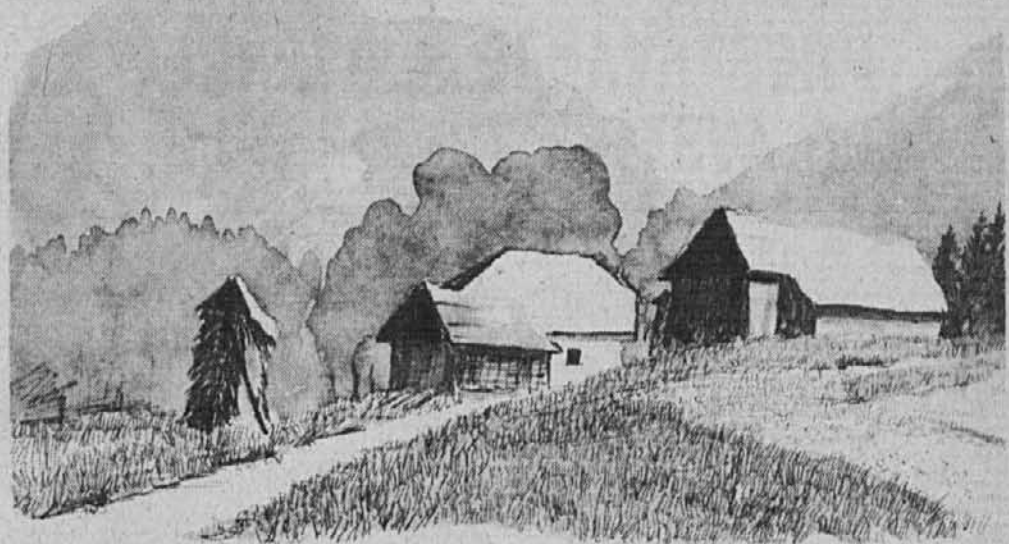
O vojaških posegih na Koroško, ki sta jih v avgustu 1942 izvršila kokrški in Kranjčev bataljon druge grupe odredov, navajamo tu zaradi preglednosti partizanskih začetkov na Koroškem.

Nalogo, da okrepi politično delo na tem delu Koroške in da priskoči na pomoč Ivanu Županču, je od politkomisarja kokrškega odreda dobil tudi predvojni komunist Stane Mrhar. Potem, ko se mu je zacelila rana na nogi, je sredi septembra z Ivanom Župancem-Johanom, ki je s Koroške spet prišel v odred poročat, odrinil prek Karavank. O tem pokojni Stane Mrhar pravi:

»Nekega dne v septembru... sem bil poslan k Lojzetu Kebetu-Stefanu, ki je bil politkomisar prve grupe odredov. Pri njem sva z Johanom dobila navodila za politično delo na Koroškem... Najina naloga je bila, da tam organizirava odbore OF in pripraviva teren za organizacijo partizanskih enot.

Z Johanom sva nato nekaj mesecev hodila skupno pot... Na Koroškem še ni bilo nobenih odborov. Začela sva jih postavljati v Železni Kapli, v Repnici, na Beli, v Batajnšah in v Borovljah. Odbore so sestavljali trije do štirje člani. Johan je hodil k ljudem, pokazal se jim je, da so ga videli še živega... Tako je med drugim zapisano v »Spominih na partizanska leta«, ki so izšli 1961. leta.

Zasluga Ivana Županca-Johana pri utiranju poti OF na Koroškem je bila zelo velika. Do Mrharjevega prihoda je tu narodnoosvobodilnemu gibanju že položil prve temelje ter bil v stikih s številnimi

Kmetija pod Dobračem (1976)

rojaki, saj je poznal veliko ljudi, oni pa njega.

O začetem delu na Koroškem je Stane Mrhar poročal, 4. oktobra 1942, politkomisarju kokrškega odreda, kjer med drugim pravi:

»V okolici Obirja in Železne Kaple je Johan do sedaj navezal stike z ljudmi, za katere je vedel že prej, da so zavedni Slovenci. V okolici Železne Kaple se je že nabiral denar, zaenkrat samo prostovoljni prispevek. Zdaj bomo uredili tako, da bodo prispevki redni. Tudi politično je imel uspeh, tako da so ljudje že nekoliko poučeni o naši borbi. Takoj, ko sva prišla v okolico Železne Kaple, sva tu formirala odbore OF... Med potjo sem sva obiskala tudi kmete okoli Obirja... Kmetje so do dveh tretjin razpoloženi antihitlerjansko... Na partizane gledajo tako, češ, pridite in rešite nas tega hudiča (Hitlerja). Seveda jim midva pojasnjujeva, kako se bomo rešili tega hudiča... Obiskala sva tudi župnika... Stvar je razumel... in obljubil, da bo... govoril za nas ugodno, kakor je tudi že do sedaj.

Tudi v Selah in v Borovljah se bo dalo organizirati, ker so tudi tam že določeni ljudje, prek katerih bo mogoče delati. V kratkem greva niže v ravnino...

Glede tistega kmeta je tako, da nas je naznanila dekla. Tako je sedaj vedno tam (v Kortah) do 30 SA-erjev. Kmet jih je zelo sit...

Johan je tu potreben, ker pozna ljudi in pota. Tudi s Poljaki, ki so hoteli pobegniti, je dobil zvezo. Vseh je okoli 60 (Poljski ujetniki, ki so tam delali op. I. J.).

Z drugimi dezertjerji je težko dobiti zvezo, ker se zelo izogibajo. Drugih fantov pa ni, ker je do 18. leta vse pri vojakihi... Pomisleke imajo pač glede družin, zime in konca...

Ko dobiva literaturo, zdaj, ko se Peter vrne, greva v rižino... Govorila sva tudi z nekaterimi dopustniki... midva jim pač dopovedujeva, da bo konec prej, če čimprej dezertirajo in gredo v boj proti fašizmu...

Gled partije (mišljena je KP Avstrije – opomba I. J.) nisem do sedaj dobil nobenih stikov...

Konec avgusta 1942 je bil od štaba kokrškega odreda določen tudi poseben kurir, ki naj bi vzdrževal zvezo med štabom in Koroško. To je bil Peter Blažič-Melchior, ki je pred aretacijo in streljanjem pobegnil iz Kovorja 3. julija 1942. Konec novembra pa so ga na območju Košute Nemci le ujeli, nakar je pod hudim pritiskom Nemcev precej priznal. Ko so ga Nemci poslali v taborišče Burghausen, je našel priložnost in v začetku novembra 1943 pobegnil ter se pod Dobrčo spet priključil partizanom go-

renjskega odreda. Vendar pa je 2. 5. 1944 pri Kovorju padel.

Blažič je bil kot kurir večkrat na Koroškem in zato je znosil tja in nazaj tudi precej literature in razne pošte. Od Županca, ki je na Obirskem imel priložnost poslušati radio, je prinašal v odred tudi radijska poročila in drugo literaturo.

Županc in Mrhar sta med prvimi navezala stike tudi z Jurijem Pasterkom, Tavčmanovim iz Lobnika pri Železni Kapli, Francetovim – Lenartovim bratom, ki je pozneje prišel iz nemške vojske, in pa s Karlom Prušnikom-Gašperjem, prav tako iz Lobnika. Prušnik o tem med drugim pravi:

»Tavčmanov Jurij je bil v vsem okraju eden izmed prvih, ki je vstopil v OF. Že avgusta 1942 so bili pri njem sestanki prvih slovenskih partizanov... Novembra 1942 so gestapovci Jurija zaprli, zaprli pa so tudi njegovo ženo Katro in sestri Nano in Tino. Jurij je bil aprila 1943 obsojen na smrt in na Dunaju obglavljen, žena in sestri pa so bile obsojene na dolga leta zapora...

Nekega večera 1942 me je Jurij, moj zvesti prijatelj še iz časov mojega petnajstčlanskega pevskega zbora in brat Franceta Pasterka-Lenarta, na skrivnem obiskal. Bil sem ravno v hlevu. Zašepetal mi je: »Znidarjev Hanzl (Ivan Županc) in neki Ljubljčan bi rada govorila s teboj. Pri meni sta. Nato je poudaril: »Sestanek bo!«

Rešilne besede Jurija Pasterka! Bil sem tako srečen, da sem ga objel in takoj odšel z njim.

Pri njem sem našel velikega, črnolasega človeka v partizanski obleki... Bil je Stane Mrhar, z njim pa Ivan Županc-Johan...

Odkar me je obiskal Stane, je imelo moje življenje jasen cilj. Bil sem srečen. Vse sem delal premišljeno. Jurij Pasterek, Franci Weinzerl in jaz smo redno imeli tajne sestanke in smo si delo vedno razdelili...

Tako se je tudi na Koroškem začelo razvijati narodnoosvobodilno gibanje, čemur je kokrški odred dal svoj delež. Nemci pa so imeli prav, ko so v obtožbi koroških sodelavcev OF aprila 1943 govorili, da bi na tem delu Avstrije, se pravi na južnem območju Koroške, z razvojem partizanstva nastalo »večno žarišče nemira«. Namenoma pa so »pozabili«, da je žarišče že nastalo in da so bili tega krivi prav oni, nacisti. Ivan Županc in Stane Mrhar sta ostala na Koroškem čez zimo, marca 1943 pa sta se spet vrnila na gorenjsko stran. Ivan Županc, ki so mu policijske, nemške oblasti pripisovale velik pomen in ga imele za skrajno nevarnega, je padel 14. 10. 1943 pri Smarjeti v Rožu.

PREŠTEVANJE SLOVENCEV NA KOROŠKEM PO AVSTRIJSKO, JE BILO VEDNO ODŠTEVANJE

Pred menoj je zemljevid našega koroškobelskega rojaka prof. dr. Matka Potočnika, pisca dveh knjig »Vojvodina Koroška«, ki sta izšla leta 1909; zemljevid o jezikovni slovensko-nemški meji na Koroškem iz leta 1850, verjetno napravljen po statistiki iz leta 1846. Ta je »uradno« ugotavljala, da je v takratni koroški kronovini 318.577 prebivalcev, od tega 223.033 Nemcev in 95.544 Slovencev, podrobnejši pregled teh podatkov pa kaže tudi to statistiko iz leta 1846 kot nezanesljivo, saj isti vir navaja za prebivalce južno od narodnostne meje številko okrog 118.000 Slovencev, torej več kakor na celotnem ozemlju Koroške. Prej omenjena številka velja že za strnjeno slovensko ozemlje, na katerem je bilo po istem viru takrat samo okrog 16.000 Nemcev. To še ni bil čas pospešene germanizacije koroškega slovenskega ozemlja, do katere je prišlo po letu 1848, zlasti pa v zadnjih petdesetih letih pokojnega habsburškega cesarstva.

»Do leta 1860.« tako navaja v svojem prirodnoznanstvem, političnem in kulturnem opisu »Vojvodine Koroške« dr. Matko Potočnik, »sta se govorila oba deželna jezika po celem Korotanu, kajti do tega leta so pošiljali gospodarji iz vseh nemških krajev otroke na ‚menjo‘ v slovenske kraje, kjer so se poznejši posestniki naučili slovenskega jezika.«

Ni moj namen, da bi razglabljal o takratni avstrijski in po letu 1867 avstro-ogrski politiki in še posebej poudarjal, da je bila ta politika v obeh polovicah tedanje cesarsko-kraljeve habsburške monarhije raznarodovalna. Po tako imenovani decembrski ustavi 1867, so Nemci ‚tostran Litve‘ (v avstrijskem delu dualistične monarhije) zahtevali nekako prevlado nad drugimi narodi, kakor sta zapisala v svoji »Zgodovini novega veka od westfalskega miru do današnjih dni« c.kr. profesorja Fr. Komatar in Mat. Pirc, ki jo je leta 1912 založilo »Društvo slovenskih profesorjev v Ljubljani:

»Slovanov je bilo sicer več kakor Nemcev, toda Slovani so bili razdeljeni v več narodov, ki so si v marsičem nasprotovali. Po volitvah so (na tak način) imeli Nemci v parlamentu večino: ZAHTEVALI SO NEMŠKI JEZIK KOT DRŽAVNI JEZIK V PARLAMENTU, UPRAVI, ŠOLAH IN V JUSTICI... liberalna meščanska stranka je bila centralistična in je zahtevala podreditev posameznih kronovin celi državni polovici...

»Čprav so se ‚ministrstva‘ menjavala, je germanizacijski pritisk naraščal in pritiskal predvsem na Slovence v slovenskem delu Koroške in v slovenskem delu Štajerske pa tudi na takratnem Kranjskem in Primorskem, torej v vseh deželah, v katerih so živeli Slovenci in bili zaradi kronovinskih meja, ki niso bile narodnostne meje, izpostavljeni nenehnemu germanizacijskemu pritisku. Ta se je poleg drugih sredstev posluževal tudi potvarjanja statistik. Tako so leta 1880 pri ‚nepripravnem‘ uradnem štejevanju našli na Koroškem 29,38% slovenskega prebivalstva, leta 1890 27,98%, a leta 1900 samo še 24,63%.

Tako so ‚nepripravnost‘ uradne statistike pri štejevanju prebivalstva na Koroškem Slovence odštevale in tako se je po teh statistikah ‚uradno‘ skrčilo število Slovencev od leta 1880 do 1900 za 28.375

ali za 12,4%, število Nemcev pa se je pomnožilo po ‚nepripravnih‘ uradnih statistikah v istem obdobju za 11,74%.

»Pri zadnjem ljudskem štejevanju leta 1900.« piše o tem v prej omenjeni knjigi dr. Matko Potočnik, »so našli na Koroškem vsega prebivalstva 367.324 in med tem samo 90.495 Slovencev, a 269.960 Nemcev«

Potem dr. Potočnik navaja podrobneje že prej omenjene podatke in postavlja uradne statistike na laž, ko dokazuje, da se je število prebivalstva na Koroškem v primerjavi s številom iz leta 1880 povečalo leta 1900 samo za 5,3%, komaj za 18.594 ljudi.

»Odkod so tedaj vzeli Nemci svoj prirastek, ki znaša 9.781 ljudi več nego splošni prirastek prebivalstva v deželi in kam je izginilo 12.757 Slovencev?«

Tako se v svoji prvi knjigi »Vojvodina Koroška« vprašuje prof. dr. Matko Potočnik in odgovarja:

»Uradno štetje nima prave vrednosti že iz navedenih dejstev ne, posebno pa zato ne, ker je nemogoče, da bi se bilo število Slovencev sploh zmanjšalo, saj je primeroma veliko več novorojencev med Slovenci kakor med Nemci. Slovencev je gotovo še dandanes nad 120.000 v Korotanu. Vzrok temu umetnemu naraščanju nemškega prebivalstva moramo iskati v tem, da so našli leta 1900 v nekaterih občinah zelo veliko Nemcev, dočim jih je bilo leta 1880 ali leta 1890 tam prav malo ali prav nič.

V Smerčah pri Zili, kjer ni nobenega pravega Nemca, so jih našli leta 1880 4%, leta 1890 6%, leta 1900 pa 28%, v Kostanjah (rojstnem kraju sodobnega koroškega pesnika Andreja Kokota, našega stalnega sodelavca – op. M. Kl.) leta 1880 samo 1%,

leta 1900 pa kar 70%. V Zihpolju leta 1880 samo 1%, leta 1890 2%, leta 1900 45%; v Medborovnici leta 1880 0%, leta 1900 pa 67%; v Vrbi leta 1880 27%, leta 1900 pa 100%; v St. Kandalfu leta 1880 4%, leta 1900 pa 69%; v Črnom gradu leta 1880 0%, leta 1890 41%, leta 1900 pa 59%; v Rikarji vesi leta 1880 48%, leta 1890 5%, leta 1900 pa 54%...«

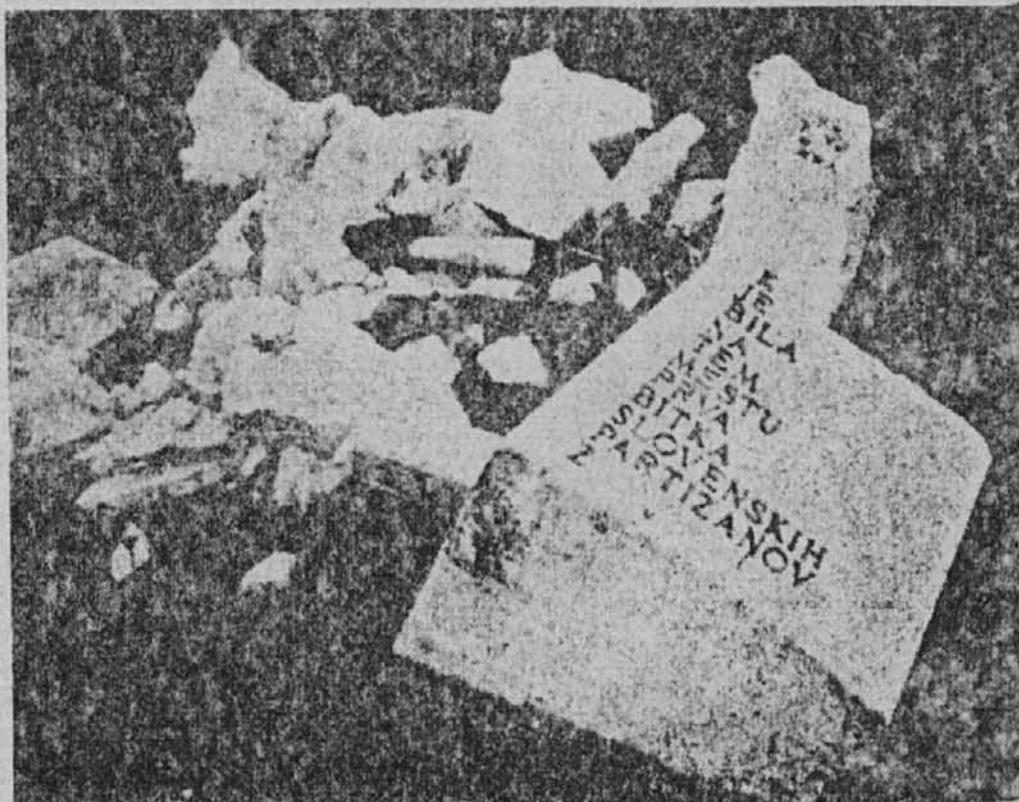
Take so bile seveda »uradne« statistike, v resnici pa po dr. Potočnikovem zapisu ni bilo, v navedenih krajih niti 10% pravih Nemcev in bi zato za germanizatorske popisovalne metode veljala ista obsodba, kakršno je leta 1908 o podobnih madžarskih metodah v ogrski polovici monarhije zapisal v časniku (»Münchner Zeitschrift« norveški književnik in nobelovec Björnsterne Björnson in znan borec za samostojnost svoje norveške domovine, ki je postal nekaj let prej samostojna:

»Ich bin aus einem freien Volke, das sich selbst regiert und weder in diesem noch in einem anderen nordischen Volke kennt man Wahlbetrug. Ein Volk bei der Wahl betrügen, wäre in unseren Augen dasselbe, wie ihm das Trinkwasser vergiften.

Gefälschte Wahlen – was für Gesetze wird sie geben? Und was wird aus der Moral der Leute, die solche Gesetze vollziehen?

Mit magyarischen Statistik, die jeden zu Magyaren macht, der magyarisch sprechen kann, ist nicht zu rechnen...«

Ta Björnsonova obsodba statističnega potujčevanja je veljala seveda tudi za avstrijsko nemške nacionaliste v avstrijski polovici Avstro-ogrske in prav tako in še bolj za avstrijsko nemške nacionaliste v

Leta 1973 so storilci, ki izhajajo iz vrst tistih organizacij, ki bi jih morala avstrijska vlada na podlagi sedmega člena avstrijske državne pogodbe prepovedati, zločinsko razstrelili partizanski spomenik na Robežu

prvi avstrijski republiki po letu 1920, saj se je statistično odštevanje slovenskega koroškega prebivalstva nadaljevalo kot črna dediščina nemškega nacionalizma iz habsburške monarhije, kjer so leta 1910 „našteli“ le še 66.191 koroških Slovencev, čeprav je slovensko zasebno štetje leta 1910 ugotovilo kljub povečanemu germanizatorskemu pristiku še vedno 115.000 Slovencev.

Naslednje ljudsko štetje v Avstriji je bilo že v prvi avstrijski republiki leta 1923, ki je število koroških Slovencev statistično zmanjšalo kar na 39.292 prebivalcev s slovenskim občevalnim jezikom. Od Slovencev je verjetno odpisalo vse tiste Slovence, ki so se pri plebiscitu odločili za avstrijsko republiko, bodisi v misli, da bo ta naprednejša kakor monarhistična vele-srbska kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev (to so bili večinoma Slovenci — člani avstrijske socialno demokratične stranke, ki je bila ob plebiscitu na oblasti) ali Slovenci, večinoma vojaki, siti vojne in vojaške obveznosti, ki je po zagotavljanju takratnih avstrijskih oblastnikov v republiki Avstriji ne bo. Ta varljiva prizadevanja so se seveda po plebiscitu pokazala kot prevara, saj so leta 1923 bile v avstrijski republiki na oblasti klerikalne avstrijsko-nemške sile, ki so kasneje postale avstrofašistične ali pa nacistične, obojne nemško šovinistično usmerjene. Tako so v času avstrofašizma — v času tako imenovane Döfussove Domovinske fronte, pri ljudskem štetju „našteli“ na Koroškem le še 26.796 Korošcev s slovenskim občevalnim jezikom.

»Na neuporabnost takih števil,« je v svoji razpravi Med plebiscitom in napadom na Jugoslavijo zapisal dr. Tone Zorn, »ne kažejo le takratni ugovori koroških Slovencev, ampak tudi dejstvo, da je poskočilo, kljub nacističnemu režimu, leta 1939 število slovensko govorečih na skoro 45.000 in nekaj manjšo število zabeležimo tudi po drugi svetovni vojni leta 1951.«

Pri tem je seveda treba poudariti, da so tedaj imele prvo besedo v Avstriji zopet stare, med njimi tudi nacistične ali nekdanje avstrofašistične sile, ki so se kmalu ponovno organizirale v fašističnem „nadstrankarskem“ Heimatdienstu, ki je v našem času postal res oblast nad vsemi tremi glavnimi avstrijskimi strankami ne samo na Koroškem, marveč tudi v avstrijskem parlamentu in celo nad samo socialistično vlado s svojo zahtevo o „posebnem preštevanju manjšine“. S krepitvijo teh nemško šovinističnih sil — črnorjavih dedičev avstrofašizma in nacizma — se je seveda zopet naglo nadaljevalo statistično zmanjševanje števila koroških Slovencev. Leta 1961 — šest let po podpisu avstrijske državne pogodbe — so na Koroškem našli le 25.472 slovensko govorečih Korošcev. To število je pri zadnjem ljudskem štetju leta 1971 naraslo sicer na 27.340 Korošcev s slovenskim občevalnim jezikom, vendar so tudi vse povojne številke stara in znana nemško-šovinistična potvorba, saj je po ocenah obeh slovenskih organizacij na Koroškem še danes okrog 80.000 slovensko govorečih deželanov.

Zgodovina teh potvorb v zadnjih sto letih je najbolj zgovoren dokaz, zakaj koroški Slovenci nimajo zaupanja „do posebnega štetja“ za ugotavljanje manjšin v drugi avstrijski republiki in do tako imenovanega zakona „o zaščiti manjšin“. Zato za vse, ki to hočejo in vsiljujejo koroškim Slovincem, še vedno velja v tem zapisu citirana obsodba potujčevanja, ki jo je leta 1908 zapisal norveški književnik in nobelovec Björnsterne Björnson in se nad takim statističnim štetjem, ki je napravljalo slehernega, ki je znal jezik vladajočega naroda za pripadnika le-tega, s štetjem, ki je potvarjalo resnico, vpraševal, kakšna zakonitost naj bi nastala s potvorjenimi številkami in kakšni zakoni naj bi nastali iz takega postopanja, goljufivega postopanja. Res bi lahko sleherni pošten človek podvo-

mil nad moralo oblastnikov, ki segajo po takih sredstvih in ki na podlagi takih goljufivih statistik kujejo zakone, ki ne ogrožajo v avstrijskem primeru samo demokratičnih pravic in svobode koroških Slovencev in gradiščanskih Hrvatov, marveč vseh demokratičnih sil v Avstriji, tudi tistih demokratičnih strank in socialistične vlade, ki se je podredila oblasti koroškega nacionalistično-šovinističnega Heimatdiensta, ki se zares lahko imenuje sedaj „nadstranski“, saj si je z zakonom o preštevanju „posebne“ vrste zares zagotovil oblast nad avstrijskimi večinskimi strankami.

Heimatdienstovske ideje poznamo iz časov nemškega šovinizma v Avstro-Ogrski, iz časov avstrofašizma in nacizma v avstrijski prvi republiki in k nacistični Nemčiji priključeni Ostmarki, ideje, ki so ribarile v imenu nemštva, nemškega naroda, ideje, ki so bile v času avstrofašizma in nacizma najbolj učinkovito sredstvo za omamljanje nemškega ljudstva v boju proti judovskemu marksizmu, boljše vizum in manj vrednim podljudjem drugih evropskih narodov v imenu Herrnvolka — v imenu nemškega gospoškega in gospodovalnega naroda.

O svetovni tragediji, ki so jo te ideje povzročile, mi ni treba pisati, kakor tudi ne o zločinih, ki jih je »Herrnvolk« povzročil in ki se jim je svobodoljubno človeštvo evropskih narodov uprlo s puško v roki. Na čigavi strani so bili takrat koroški Slovenci in na čigavi iniciatorji Heimatdiensta, ki si je danes zagotovil oblast nad avstrijskimi strankami in avstrijsko vlado vsakdo ve. Seveda pa je za to treba toliko bolj opozoriti na nevarnost nemških nacionalističnih sil v Avstriji, ki se je danes zavedajo koroški Slovenci, gradiščanski Hrvatje skupaj z nemško govorečimi Avstrijci, združenimi v solidarnostni komite za odpor proti nacionalistično šovinističnim in fašističnim silam, ki so vnovič podredile avstrijsko politiko pri „reševanju“ narodno-manjšinskega vprašanja v Avstriji z znanimi idejami nemškega šovinističnega nacionalizma s katerimi bi rade zastupile tudi mladi rod nemških Korošcev in Avstrijcev, ki se ne zavedajo več, oziroma se ne morejo zavedati zla, prizadetega človeštvu v letih 1933-1945.

Zatekati se k takim idejam in jim morda celo podlegati v strahu za volilne glasove avstrijskih strank, je bilo vselej nevarno. To je potrdila preteklost, premagana preteklost, s katero pa se določene, med drugo svetovno vojno na strani Hitlerja do zadnjega vztrajajoče sile ne morejo sprijazniti. In prav tem silam je podlegla danes celo avstrijska socialistična vlada pod kanclerstvom dr. Bruna Krejskega. Podlegla je koroškemu Heimatdienstu, ki zastopa šovinistično idejo nemškega nacionalizma, ki pa io je treba tako kakor vsako šovinistično nacionalistično idejo o narodu obsoditi. Veliki indijski pesnik in filozof in nobelovec Rabindranath Tagore je že leta 1918 v svoji razpravi Nacionalizem zapisal: »Ideja naroda je eno najbolj učinkovitih sredstev za omamljanje, kar jih je človek izumil. Pod učinkom njegovih hlapov lahko neko celo ljudstvo izvaja sistematični program najbolj grobe sebičnosti, ne da bi se vsaj malo zavedalo svoje moralne pokvarjenosti in postane celo nevarno razdraženo, če ga na to opozorimo.«

In takih sredstev se poslužuje Heimatdienst, ki so mu botrovali nacisti in sodelavci, vojnih zločincev Maier-Kaybitsche, Reinerja in drugih, med njimi tudi „patriot“ Steinhacker, član NSDAP in med vojno dobro znan tudi nam Gorenjcem in ne samo Korošcem kot eden izmed izvajalcev Hitlerjevega naročila za nacistično delovanje na Gorenjskem: »Napravite mi to deželo nemško za vselej!«

No, to se mu ni posrečilo: Odgovorili smo nacističnemu Herrnvolku, h kateremu se je žal prištevalo vse preveč Avstrijcev,

odgovorili smo mu z orožjem v roki, z bojem, ki se ni bil samo za našo slovensko svobodo, marveč za svobodo vseh okupiranih narodov. Na naših tleh se je organiziral boj tudi za svobodo Avstrije. Na naših tleh je vzniknil prvi avstrijski partizanski bataljon, na naših slovenskih partizanskih tleh se je rodil tudi glas avstrijske osvobodilne fronte, ki ga je bilo slišati s slovenske partizanske radijske oddajne postaje. Le-ta je pozival tudi avstrijske vojake v Hitlerjevi vojski naj nehajo služiti Hitlerju in nacizmu in naj se aktivno uvrste v boj za svobodo Avstrije, zakaj mi smo bili hkrati boj ne samo proti nacizmu, marveč tudi boj proti vsem gospodskim domovinom. Sleherni izmed nas se je zavedal, da

»DOMOVINA GOSPODE DOMOVINA
NI TVOJA,

TVOJA BO PLOD LE TVOJEGA BOJA.«

In s tem smo mislili socialistično domovino — domovino delavcev, kmetov in vseh delovnih ljudi, domovino, ki ne pozna nacionalnega sovraštva, kakršnega potrebujejo „gospodski domovini“ in se pri tem zatekajo k ideji (večinskega, vladajočega) naroda za omamljanje svojega delovnega ljudstva delavcev, kmetov in drugih delovnih ljudi za vdano službo „gospodski domovini“, ki si jo lasti in ji vlada še vedno gospoda, ki s pomočjo nacionalizma „pod učinkom hlapov (nacionalistično šovinistične) ideje naroda“ lahko uresničuje s pomočjo ljudstva svoj gospodski program najbolj grobe sebičnosti, tega izvora vsega drugega zla in krivic pa tudi fanatizma, ki poraja v imenu Herrnvolka tudi zločine, oziroma jih je porajal v času nacizma tako strahotne in množične, kakršnih nesrečna človeška zgodovina niti v svojih najbolj mračnih obdobjih ni nikoli zabeležila.

In potem naj Slovenci na Koroškem pa tudi nemško koroško in avstrijsko ljudstvo klone pred voljo neizkoreninjenega nacizma in fašizma, ki ga poseeblja Heimatdienst, prav tako, kakor so klonile razen komunistične vse druge avstrijske politične stranke, oziroma njihova vodstva, parlament, ki ga tvorijo vrhovi in vrščiki teh strank, in vlada, ki se imenuje socialistična in ki se boji, da bi izgubila pri prihodnjih volitvah glasove heimatdienstovsko šovinistično nahujskanih volivcev.

Zato je ta vlada pristala na vnovično preštevanje koroških Slovencev, ki je bilo in je po avstrijsko doslej vselej samo odštevanje in na katero zavedni koroški Slovenci ne morejo pristati in se mu bodo postavili po robu z bojkotom ter terjali dosledno izpolnitev sedmega člena avstrijske državne pogodbe, ki so si ga priborili v boju proti Hitlerju kot partizani v vrstah NOV Jugoslavije skupaj z drugimi vojskami protihitlerjevske koalicije in ne bodo odnehali pred silami, ki so smatrale poraz Hitlerjeve Nemčije kot svoj poraz in ki se danes še vedno razkazujejo s Hitlerjevimi odlikovanji za „junaštva“ in zločine, storjene nad ljudstvi okupiranih držav v drugi svetovni vojni.

Če se ima sodobna Avstrija zares za prvo nacistično žrtev, potem bi se morala sramovati odlikovanih veteranov nekdanjega Hitlerjevega Wehrmachta, zločinske SS in gestapa, pa tudi Steinhackerja in Heimatdiensta, ne pa podlegati zahtevam teh sil, ki so leta 1938 izročile Avstrijo Hitlerju in uničile njeno državnost, nove svobodne državnosti avstrijske republike pa ji niso nikoli priborile. Tega ni mogoče zanikati. Svobodo Avstriji so priborile povsem druge sile, med katerimi prav gotovo niso bili najmanj močni koroški slovenski partizani na koroških tleh in partizani prvega avstrijskega bataljona, ki se je od novembra 1944 boril za svobodo Avstrije v okviru narodnoosvobodilne vojske Slovenije, ki mu je ta boj edino lahko omogočila in ki je znala njihov boj tudi ceniti, o čemer je bilo pri nas tudi po vojni mnogo več napisanega kakor v sami Avstriji.

ASIMILACIJA

NA AVSTRIJSKI

NAČIN

Historia magistra vitae — Zgodovina, učiteljica življenja, to vsebine polno reklo kot da danes ne velja več. Lep primer za tako trditev je vsekakor obnašanje Avstrije v tako imenovanem manjšinskem vprašanju. Vendar nam tu ne gre le za obveznosti, izhajajoče iz člena 7. državne pogodbe. Gre nam za mnogo več. Spraševati se moramo, do kod bo še segla brezbržnost in zavestno omejevanje osnovnih pravic vsakega posameznika in kršenje osnovnih načel človeškega dostojanstva, pa naj bodo te pravice, ta načela zapisana v nekem pravnem aktu, ali ne. Človek je človek z ali brez mednarodnih dokumentov. In ta človek se Slovincem na avstrijskem Koroškem grobo jemlje, in to kljub nekemu mednarodnemu dokumentu. Poleg svetovno znanih žarišč rasnega razlikovanja in zatiranja v svetu, zatiranja, ki temelji na nekakšnih, že zdavnaj preživelih težnjah po ohranjanju koristi in privilegijev, mednarodna skupnost dobiva novo, vse bolj ostro oblikovano žarišče — avstrijsko deželo Koroško.

Avstrija je demokratična država, katere državstvena suverenost temelji na državni pogodbi, sklenjeni med zmagovalci v drugi svetovni vojni. Avstrija je druga republika. Dvakrat v zgodovini je bila izbrisana s političnega zemljevida Evrope. Prvič takrat, ko se je med prvo svetovno vojno razsul stoletni habsburški imperij in se je iz njegovih ruševin rodila prva avstrijska republika, drugič pa v usodnem letu 1938, ko je Hitler Avstrijo z »Anschlussom« priključil tretjemu »Reichu«. Po zmagi zaveznikov in dokončni kapitulaciji hitlerjevske Nemčije so bili dani pogoji za ponovno vzpostavitev avstrijske državnosti. Rodila se je druga avstrijska republika.

Ta druga republika pa je iz okupirane dežele nastala tudi zato, ker so avstrijski državljani sodelovali v skupnem boju proti nacizmu. Neljuba resnica je namreč za današnjo, zlasti uradno Avstrijo, da je velika večina »pravih« Avstrijcev sodelovala v »veliki borbi za domovino«, za nemštvo, kar pomeni, da so bili ti »pravi« Avstrijci vzorni Hitlerjevi soldatje in nemalo njih, »strokovnjakov za Balkan«, prav dobro poznajo tudi naši narodi. Zaradi takih dejstev bi Avstriji po kapitulaciji pripadal edinole status premaganca, vendar ni bilo tako. Avstrijski politiki so takrat zagovarjali trditev: »Avstrija je prva žrtev nemškega nacizma, Anschluss je bil vojaška, nasilna priključitev k tretjemu »Reichu«. Svobodoljubni Avstrijci so sodelovali na strani zavezniških vojsk.«

Da, to je bila resnica. Anschluss je bil vojaška, nasilna priključitev k Nemčiji, vendar se je tudi izredno velika večina Avstrijcev jasno in glasno izrekla za to priključitev in kasneje sodelovala pri

vojnih grozodejstvih nacistične soldateske. Res pa je tudi, da je v Avstriji med drugo svetovno vojno delovalo dobro organizirano gibanje — koroški partizani, katerih večino so predstavljali prav koroški Slovenci, danes preganjana in brezpravna narodnostna manjšina, živeča znotraj meja republike Avstrije, tiste Avstrije, ki se ima za svojo vzpostavitev zahvaliti predvsem njim.

Ne le zato, ker pripadamo istemu narodu, temveč tudi zato, ker moramo misliti

v Avstriji tudi njih, ki mislijo pošteno, delujejo pošteno in različnost v jeziku jim ne pomeni nikakršne ovire. Toda žal v Avstriji ne morejo dokončno opraviti z neko preživelo, a iz preteklosti predobro poznano, najbolj mračno ideologijo človeške zgodovine. To ideologijo ljubosumno varujejo tisti ljudje, in žal jih ni malo, ki z nostalgijo gledajo nazaj na stare čase, ko so se kot »gospodarji« sprehajali po številnih deželah zasužnjene Evrope in krvavo propagirali »kulturo nacizma iz tega stoletja«.

človeško, nam ne sme biti vseeno, kaj se dogaja v osrčju tako izmučene Evrope. Tu ne gre več le za nekakšne ideološke razlike, za upravičenost nekakšnega izmišljenega »prastrahu«, gre za dobro načrtovani in do skrajnosti premišljeni etnocid, ki ne pomeni nevarnosti le za prizadeto narodnostno skupnost, temveč je v posmeh vsemu humanistično mislečemu človeštvu — tistemu človeštvu, ki si želi mirnega in vsestranskega razvoja vseh svojih potencialnih zmognosti in sposobnosti. To ni niti patetika, niti utopizem, to je realna in uresničljiva vizija vsega svobodoljubnega človeštva.

Ne bilo bi pošteno, ko bi vseppek trdili — Avstrija, Avstrijci nasploh. Ne. Veliko je

Na ves glas prepričujejo sebe in druge, da so prvi na braniku germanske kulture, ki jo morajo skrbno varovati pred nevarnostmi slovanske povodni — te drhali nečiste krvi in brez prave kulture. Imajo se za viteze na okopih civilizacije, ki ji grozi nevihta barbarstva. To je njihova vojna, ki pa jo žele podtakniti vsemu človeštvu. Nekoč jim je to uspelo, toda verjeti moramo, da je bilo to zadnjič.

Ta fašistoidna skupina »pravih« Avstrijcev, ki se sami radi imenujejo tudi za »avstrijske Nemce« zbrana v, z državno pogodbo prepovedanih organizacijah in društvih, potiska vso Avstrijo v sramoto. Pred njimi je kapitulirala celo uradna avstrijska politika, je kapituliral skoraj ves avstrijski

tisk, toda pred njimi niso kapitulirali tisti, proti katerim je vsa ta gonja naperjena — koroški Slovenci, vsaj tisti ne, ki so si upali Slovenci tudi ostati. In teh ni tako malo, kot trdi avstrijska vlada. Oni vedo za svoje pravice in jih vztrajno zahtevajo. Vztrajno se bore za tisto priznanje, ki jim ga je zgodovina dala že davno, ne morejo pa ga dobiti od avstrijske državne administracije. Absurdnost nekega stanja. Na avstrijskem Koroškem divja še vedno, skoraj šestdeset let po tisti zgodovinski prelomnici, ko so južnoslovanski narodi dobili svojo državnost, kakršna že je bila, neizprosni boj za najosnovnejše možnosti obstoja slovenskega narodnostnega življa.

»Prastrah« je učinkovito orožje v rokah neonacistov v Avstriji. Ne da bi zardevali od sramu, brez kakršne koli znanstvene podlage strahovito potvarjajo zgodovino. Kljub vsem nespornim dejstvom trde, da je Koroška vse čase bila, je in bo nemška dežela. Najnesramnejši in do skrjivosti cinični pa so, ko tiste, ki so se uprli Hitlerju in nacizmu, zmerjajo za izdajalce domovine in sebe imenujejo domovini zveste, ker so junaško prelevili svojo križ pred Moskvo, Stalingradom in širom Evrope za Veliko Nemčijo, braneč idejo pangermanske prevlade sveta. Partizansko odlikovanje na suknjiču je danes v Avstriji izdajalsko dejanje, kljukasti križ pa znak največje predanosti domovini. Quo vadis, Austria?

Politične rešitve so vedno le delne rešitve, vse do takrat, ko jih kot edino veljavne in pravične sprejmejo dejanski, konkretni ljudje, tisti, o katerih usodi se odloča. Politična akcija je nemočna, če se z razumskim dokazovanjem ne preseže ideologija. Politična akcija se lahko nasloni na oblast in ta lahko uporabi grobo silo — policijo, vojsko ali obe skupaj, toda to položaja ne more spremeniti, lahko ga za nekaj časa umiri, a le navidezno; slej ko prej vulkan, ki se je pritajil, izbruhne in največkrat z mnogo večjo močjo.

Avstrija si prizadeva položaj na avstrijskem Koroškem rešiti politično, seveda v škodo slovenske narodnostne skupnosti. Toda to reševanje že vrsto let čepi v slepi ulici, iz katere kot da ne more, ali noče najti izhoda. To dokazuje dejstvo, da je vrhunec reševanje doživelo z izjavo enega najvišjih avstrijskih državnih funkcionarjev, v kateri slovenski manjšini milostno podeljuje pravico do asimilacije — torej do pojava, ki enostavno rečeno pomeni etnocid, oz. izničenje pripadnikov neke narodnostne skupnosti. Pri asimilaciji gre za odpravljanje razlik, ki obstoje med posameznimi družbenimi ali nacionalnimi skupinami. Celoten kompleks, ki ga zajemajo procesi asimilacije, je kompleks kulture, pri čemer moramo razumeti pojem kulture v najširšem, socialno-antropološkem smislu. Torej gre pri asimilaciji za takšne procese, v katerih prevzema ena družbena ali nacionalna skupina od druge skupine, s katero prihaja v tesen stik, njen način ravnanja, mišljenja, vrednotenja, skratka njen način življenja — njen **modus vivendi**. V končni posledici vodi asimilacija do integriranja kulturno in etnično različnih skupin. V primeru koroških Slovencev v Avstriji je popolnoma razvidno, da bi bil končni rezultat asimilacije tak, da bi se pripadniki slovenske manjšine popolnoma zliili z večinskim narodom in bi popolnoma opustili in izgubili svoje kulturne značilnosti in prevzeli vse značilnosti večinskega naroda.

Avstrijski politični veljak ni niti poiskoval prikriti vseh daljnosežnih posledic svoje izjave. Ne, ravno obratno. Naravnost je dal vedeti, kakšno pot ubira uradna Avstrija v »reševanju manjšinskega vprašanja«. Za končno poslastico pa poskrbi dejstvo, da je omenjeni avstrijski politik postal celo avstrijski zunanji minister in strokovnjak za manjšinska vprašanja.

Torej asimilacija! Ni dovolj, da je to dejstvo v izrazitem nasprotju z vsemi načel-

Rušenje dvojezičnih napisov na avstrijskem Koroškem

li mednarodnega varstva narodnostnih manjšin. Gre do dlje, ko trdijo, da je neodtujljiva pravica vsakega Avstrijca, da se prizna, oziroma da postane pripadnik večinskega, to je nemško govorečega naroda. Farsa, ki si je za svoj oder izbrala Avstrijo, prav tisto Avstrijo, ki je energično; ne da bi izbirala sredstva zahtevala vse narodnostne, ekonomske in politične pravice za svojo manjšino na Južnem Tirolskem v Italiji. Imamo torej teorijo dvojnih meril. Avstrijci v Italiji — da, Slovenci v Avstriji — ne.

Ves svet se trudi v prizadevanjih za lepšo prihodnost, boljši, pravičnejši svet. Ljudstva vseh barv kože in ras streme k sožitju in vzajemnemu spoštovanju. Ekonomski in prestižni interesi centrov moči v svetu pa s svojimi, včasih odkrito imperialističnimi ukrepi dušijo to vsestransko težnjo vseh tistih, ki svoj poglavitni interes vidijo le v skupni blaginji svobodne asociacije vsega človeštva. Zal je ta cilj preveč daleč, da bi bil lahko kaj več kot abstrakten, zlasti za vse tiste pripadnike ekonomskih in političnih elit, ki v takem razvoju

vidijo konec svoje blaginje, temelječe na zatiranju, izkoriščanju in ustrahovanju. Znotraj takega dogajanja v svetu tudi Avstrija mnogo laže igra svojo umazano igro, kajti načela »pacta sunt servanda« (pogodbe moramo spoštovati) ne krši le ona edina. Podpisati kos papirja, pa naj bo to kakršna koli pogodba že, je veliko lažje, kot pa popolnoma in dokončno rešiti neko vprašanje, ki je resda notranje politično vprašanje, vendar je njegova rešitev eden od pogojev neke državnosti.

Tu pa se Avstrija moti, če misli, da svet je in bo ostal tam, kjer je bil v usodnih letih po vojni. Neka politika je lahko že tako samovšečna, neka ideologija še tako neranjiva in nek družbeno-ekonomski sistem še tako nezlomljiv, je to le in samo na videz. Zgodovina je učila in še uči, da v tem našem enem in edinem svetu ni nič trajnega — vse je podvrženo zakonom zgodovinskega razvoja, ne nazadnje tudi človekova zavest o samem sebi in o svetu okoli sebe. Zgodovina je bila, je in bo ostala učiteljica življenja. In tudi Avstrija ima svojo zgodovino.

QUO VADIS, AUSTRIA?

(KAM GREŠ, AVSTRIJA?)

»Samo s potlačeno, a ne iztrebljeno kanibalsčino si je mogoče razlagati okrutni šovinizem, ki tli pod vsem dogajanjem na Koroškem in ki ga že zaradi gnusa resnično ni prijetno čutiti v bližini in ki je eden najsrამოtnejših madežev na človeškem zemljevidu Evrope. Z njim bosta morala prej ali slej dokončno opraviti nemški in »avstrijski« narod sama, če ne želita doživeti še tretjega krvavega poraza...«

Josip Vidmar, Sodobnost 1976/10

... »še tretjega krvavega poraza«, ki bi bil pač strašnejši kot je bil drugi, kakor je bil drugi strašnejši od prvega v prvi svetovni vojni. To bi pomenilo za germanske napadalce še hujšo katastrofo kot so bili porazi v Afriki, na zahodni in južni fronti (nepokorjeni Balkan!), še posebej pa na vzhodnih frontah, od koder so se potem, ko so bili prisiljeni preiti napadalci iz ofenzive v defenzivo, vlekli po vseh štirih, razcapani, premraženi, lačni in ranjeni tisoče kilometrov nazaj v svojo »hajmat«, od koder so hoteli zavzeti vse svet, kakor poje njihova vojaška pesem...

Toda najstrašnejše je to, da za blazno pustolovščino ni bil kaznovan le Hitler s svojimi somišljeniki, marveč tudi tisti, ki so bili prisiljeni služiti v njegovi vojski, pa civilno prebivalstvo v sami Nemčiji (najprej je »pospravil« vso opozicijo v lastni državi), še posebno pa milijoni nedolžnih, ki so jih nacisti s fizičnimi in kemičnimi sredstvi uničili po taboriščih in po vseh evropskih deželah.

Po vsem videzu se tega dejstva dobršen del finančnih, vojaških in političnih močtev v germanskem svetu ne zaveda. Zalostno je, da je zaslepljen od nacističnih in

rasnih predsodkov tudi precejšen del prebivalstva germanskih dežel. O tem nam govorijo izzivanja, ki se od leta do leta množe, predvsem pa poročila o ponovnem skrivnem oboroževanju, ki se kdaj pa kdaj prikrajujejo v javnost. Kot po prvi svetovni vojni, tudi po drugi kršijo prevzete obveznosti, ki so jih morali podpisati zato, ker je v njih latentna težnja po osvajanju in zasužnjevanju sveta. Sami so si krivi, če so razdeljeni v več držav, kar je za nas prava sreča, sicer bi si že znova privoščili kakšen »drang«.

Še najmanj pa se zavedajo, zakaj je jugoslovanska vojska po prvi svetovni vojni prestopila Karavanke in isto že med drugo svetovno vojno in po njej, ko je prodrla mimo Vrbskega jezera in še naprej do Celovca — pa da se bo to prav gotovo spet ponovilo, vendar le kot odgovor na njihovo agresijo, iz naše samoobrambe, če si resnično, kakor pravi Vidmar, tako zelo »želijo doživeti še tretji krvavi poraz«.

Taka zastrupljena miselnost namreč veje iz večkrat ponovljenih izjav avstrijskega vladnega predsednika in »socialističnega« voditelja Kreiskega, češ da popolnoma razume čustva tistih domovini zvestih Korošcev, ki se boje, da se ne bi še tretjič ponovilo, kar se je bilo zgodilo ob koncu prve in druge svetovne vojne: da so namreč jugoslovanske čete prodrle čez Karavanke. Iz tega lahko sklepamo, da se germanski nacionalizem, kljub dvema izgubljenima vojnoma, še ni unesel, marveč da ima oba poloma le za izgubljeni bitki v svojem »drangu«, se pravi agresiji na vse strani sveta, predvsem pa proti vzhodu in jugu. O tem zgovorno pričajo skoraj po vseh krajih Avstrije postavljeni nagrobniki, spominske plošče s kolonami imen, odkritja spomenikov itd., ki nimajo namena, da bi pomagali k iztrežitvi, marveč hočejo zbuhati nacionalistične tradicije in netiti novo rasistično sovraštvo, s tem pa po drugi strani nujno zbuja odpor ogroženih narodov in njihovih manjšin, kar ne more ostati brez usodnih posledic za agresorje same, česar pa jih šola zgodovine po vsem videzu doslej še ni naučila.

Na ves glas je namreč treba povedati svetovni javnosti, da je bilo v obeh navedenih primerih ravnanje jugoslovanske vojske osvobodilno in progresivno: v prvi svetovni vojni je pomagalo v družbi z drugimi narodnostno obrambnimi gibanji rušiti ječo narodov — avstroogrsko monarhijo, v drugi svetovni vojni pa skupaj z drugimi protifašističnimi silami rušiti »tisočletni« nemški rajh, ki naj bi postal grob vseh narijskih, predvsem slovanskih narodov. To bi moralo biti Kreiskemu kot socialistu, za kakršnega se še zmeraj ima, jasno kot poštevanka, vendar pa njegove zadnje izjave zaudarjajo po revanšizmu in se vključujejo v recidivo neofašizma črne »internacionalne«, ki spodbujana od »nacionalističnih« družb dviga prav tačas glavo v različnih evropskih deželah. V to širšo reakcionarno smer gre nova, sedanja razsežnost gonje, strahovanja in nasilja nad slovensko in hrvaško manjšino v Avstriji.

V drugo smer pa gre razsežnost odpora obeh manjšin proti »prostovoljni asimilaciji«, se pravi nacistični agresiji: le-ta se sama, s svojo trdoživostjo, v obrambi svojega obstoja internacionalizira, čeprav še ne tudi uradno, in se obenem z osvobodilnimi gibanji vseh še neosvobojenih narodov in njihovih še ne priznanih manjšin vključuje v svetovno gibanje neuvršenih, katerega elementarna moč se ob vseh različnih poteh in različnih stopnjah razvoja tako krepi, da iz leta v leto vse bolj potiska imperialistične in neonacistične sile v defenzivo. In s kakršnimikoli napadi Kreiskijeve, Pahrove in Feldnerjeve sorte se mora danes otepati slovenska manjšina na Koroškem, v katerihkoli okoliščinah potekajo priprave na preštevanje posebne vrste, kakršnikoli bodo rezultati, gotovo je to, da opravlja ta manjšina, njen zavedni del, nalogo, kakršno je že med prvo in drugo svetovno vojno in skozi ves svoj zgodovinski vek: postavlja se po robu in v bran rasističnemu načelu zatiranja in nasilja, za enakopravnost in pravico do življenja in razvoja vseh narodov in njihovih manjšin po vsem svetu.

Cvetko Zagorski

ZILJSKA DOLINA

Cvetko Zagorski

PO KOROŠKIH KOLOVOZIH

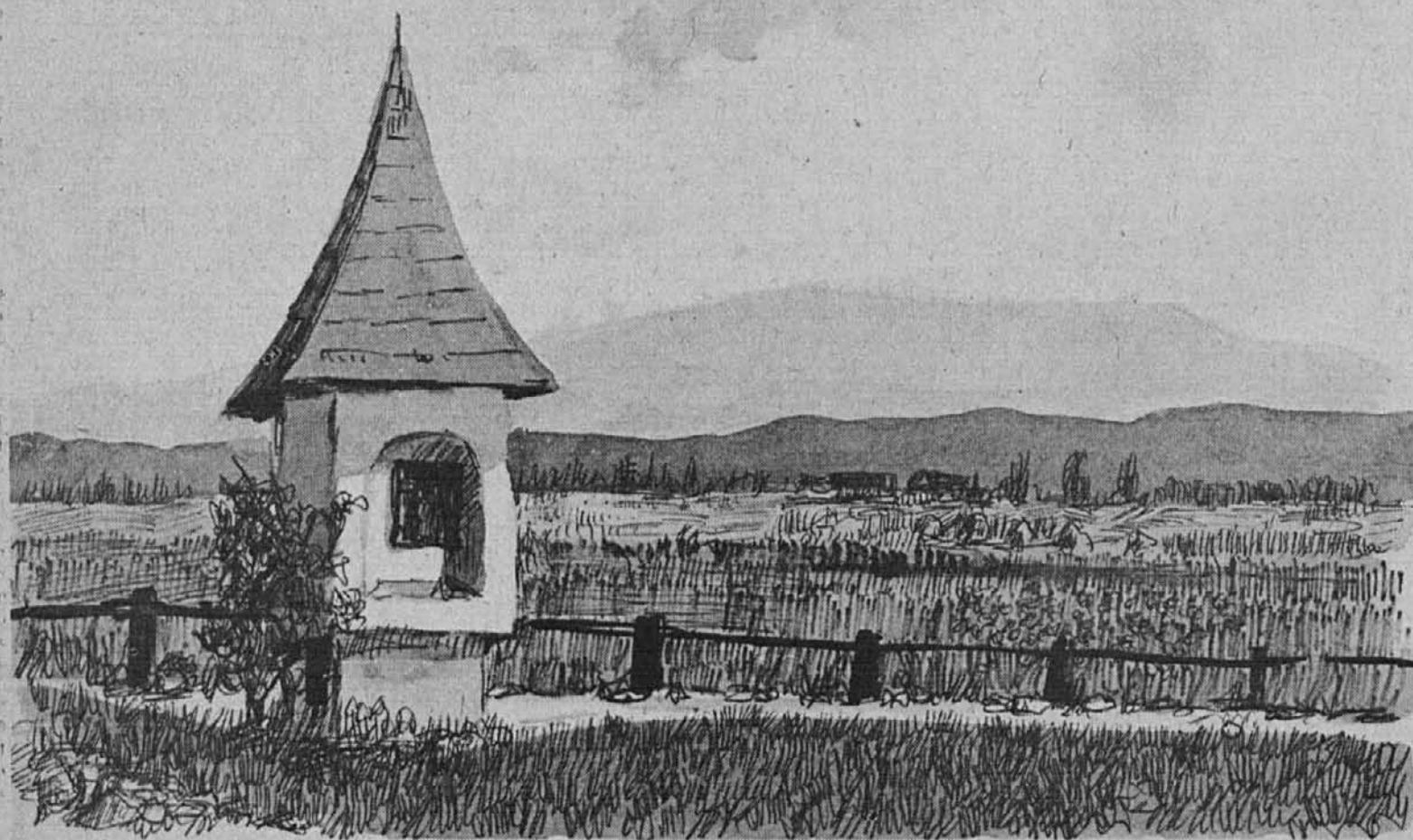
ZAPISI S POTI

Malo pred peto sedem na vlak in se potegnem do Jesenic. Spotoma imam dovolj časa, da še enkrat premislim: kakšen nevernež sem in čudak (lahko kdo poreče tudi bedak), da se takole vozim preverjat nekaj, kar so si za to poklicani in plačani že ogledali, zapisali, fotografirali in v vešči in vsučni obliki dali na znanje javnosti. Poleg plače so kasirali dnevnice, kilometrino, mogoče še kaj za reprezentanco, hitro opravili, se pozanimali spotoma za menjavo valut in kaj nakupili zase, za družino, mogoče za prijateljico, vse normalno in nič čudaško. Pametni, preudarni, uspešni ljudje, ki jih preveva zavest, da služijo domovini, ona pa jih sproti pravično plačuje. (Tako mi je nekoč razlagal tak potnik, s pipico miru med zobmi.)

Ti pa takole po svoje in ob svojem, osebenjsko, na račun penzije. Prav je imel uspešni sorodnik, ki mi je že pred dvajsetimi leti rekel, da sem bedak, in tudi nekdanji prijatelj je imel prav, ko se mi je prezirljivo posmehnul: samotni strelec, in šel stran od mene, svojo uspešno pot.

Koroška domovinska ljubezen pa ima še neko drugo ozadje, ki nas že stoletja veže na to deželo in ustvarja neko čustveno skupnost... Kaj je to? Na Koroškem se je v šestem stoletju spočela prva slovanska državna tvorba. Kake starejše menda naša zgodovina ne pozna. Ljubezen naših prednikov do svoje koroške domovine je že od takrat zrasla v tisto veliko čustvo, ki še danes živi, ko je koroška državnost že davno prenehala živeti. Tega čustva so se pozneje polastili tudi tuji oblastniki dežele, nemški priseljenci, in ga vsadili v srce vsega prebivalstva ter ga izkoristili proti pravicam starega prebivalstva, proti koroškim Slovencem...

Prežihov Voranc: »Srečanje«

Znamenje pri Sinjci vasi (1976)

Na Jesenicah prestopim v avstrijski neznanško dolgi vagon, predeljen z visokimi lesenimi stenami, tako da se lahko udobno nasloniš, zadremleš in te nihče iz sosednjih razdelkov ne vidi. Razen mene je v vozu še nekaj avstrijskih železničarjev, ki se vračajo z nočne izmene, pa še nekaj moških in žensk, ki se prav tako vračajo z dela ali pa odhajajo na delo. Skratka, delavski vlak, opisujem pa ga zato, ker prav gotovo le malokdo sploh ve za ta vlak in da je mogoče priti čez mejo tudi na več kolesih, ne le na štirih in z lastnim motorjem, pa da je lahko tudi tako kolektivno premikanje še bolj zanimivo, čeprav se lahko zdi individualističnemu in vsaj na videz visoko standardnemu okusu nesodobno in neudobno.

Za dremanje pa je bilo komaj kaj časa, saj mi je že v Ljubljani ljubezniva uslužbenka pri potovalni agenciji razložila, da bom moral v Rosenbachu prestopiti. In tako se budni zrinemo skozi Karavanke, kakih 1600 m globoko nekje med Golico in Rožco na drugo stran, v oblačno koroško jutro, se spustimo previdno, solidno in počasi okrog globač, mimo hudournikov in skozi gozdove med travnike, polja in vasice prijaznega Roža in že vstajamo s polivinilasto tapaciranih klopi ter se pomikamo proti izhodu. Za mano se tiščita avstrijska železničarja, možaka več ko zrelih let, pa ju malo zaradi gotovosti in malo iz radovednosti povprašam:

»Moram za Celovec v Področici prestopiti?«

Nič me čudno ne pogledata, nič se ne spogledata, in eden mi odgovori nekoliko trdo, ko da bi orehe trl med zobmi, pa vendar po slovensko:

»Ja, v Rosenbachu prestopiti.«

Še bolj sem radoveden, pa nadaljujem:

»Bom dolgo čakal na vlak za Celovec?«

»Nič dolgo, vlak za Celovec že čaka.«

To je bilo prvo zadovoljstvo, ki me je obšlo onkraj Karavank. Pozabil sem na mejo, nisem čutil tujstva. Niti ne, ko sem se potegnil v drug vlak, v prav tak vagon kot je bil prejšnji, in si poiskal sedež v enem izmed predelkov, med družbo mladih ljudi, po vsej priliki dijakov, ki se vozijo v Celovec v šolo. Pogovarjajo se in šalijo, eden bulji v knjigo. V predelku onkraj hodnika je podobna družba, rekel bi, da malo zrelejša, mladi delavci, vajenci, vajenke. Dva se stiskata in si imata bogve kaj skrivnostnega in lepega povedati; neko strašno lepo deklo bliska samozavestno po fantih, ustnice ima kot vrtnica, pa še z rdečilom jih je rahlo obarvala, da so še izrazitejše, še določnejše oblikovane in tudi nos ima povsem raven in čelo gladko in belo ko marmor: če se le ne bi vsak hip tega zavedala, ko ne bi bila tako ponosna na to svoje alabastrstvo! Vsi pa govorijo po nemško, ampak nič me ne moti, saj so besede le dogovorjena znamenja sporazumevanja. V prav taki družbi bi se lahko vozil tudi po naši kranjski deželi. Prav tako bi se šalili, se stiskali, buljili v zvezke, bili domišljivi ali skromni, se poglabljali v čudovite stripe in žvečili gumi in se na vso moč, kakor zdaj tile tu, zastrupljali z nikotinom ter sebi in svetu dokazovali svojo zrelost.

Vozimo se mimo postaj in krajev, ki jim po zemljevidu, priloženem Blaža Singerja »Vodniku na poti med Slovenci na Koroskem«, iščem poleg nemških slovenska imena: Breznje – Fresnach, Podgorske Rute – Greuth, Sveče – Suelschach, Svetna vas – Weizsdorf, Struga – Stran, Šceden – Tschedran in tako naprej. Milo se mi stori. Mogoče ti mladi ljudje sploh ne vedo več za prava imena, ne poznajo več njihovih lepih, zvonečih pomenov, ampak le neke nerazumljive, brezumne besede, ki označujejo neke geografske pojme in nič več. Lahko bi kraje preprosto poimenovali s številkami, bilo bi enostavneje: 1, 2, 3, 4... sto, tisoč. Ali s črkami: A, B, C... Vsaj ne bi bilo tako zapleteno, nesmiselno in neestetsko. (Najbrž prav zato, ker so

storili nekaj tako grdega, groznega, zagriženi grduni, zdaj ne trpijo izvirnih slovenskih imen, da bi bilo ja pozabljeno, kar je bilo, da bi bila resnica ja za zmeraj pokopana in da bi do konca prevladala laž, pa če še tako znakažena in ostudna.)

Koliko let je že minilo, odkar sem bil zadnjič v Celovcu? Preštevatvi moram, ne morem verjeti. Prav res, devetindvajseto je že. Na nakupe ne hodim, česa drugega pa tudi nimam tam iskati. Klagenfurt, to ime se mi je bilo takrat usedlo v dušo kot nekaj grozljivega, podobnega brezizhodnosti, uničenju. Toliko let je moralo miniti, da sem si mu spet zaželel pogledati v obraz, se prepričati o nečem, kar sem imel za mrtvo, brez pričakovanj, brez iluzij, kar tako, kot gre človek pogledat kak kraj svojega spomina, staro hišo ali usahlo drevo.

Takrat, maja 1945, sem se bil s tramvajem peljal skozi Celovec. V uniformi, brez pištole. Saj je bil že mir in hotel sem biti civilist, uniformo sem nosil le zato, ker druge obleke nisem imel. Ne spominjam se podrobno, kako se je zgodilo, najbrž sem hotel pozabiti in sem potlačil globoko v podzavest, ko da se ni zgodilo, ko da ni bilo res: zrinili so me iz tramvaja in slišal sem sikajočo besedo: Čuš!

Tega nisem še ne napisal ne povedal, najbrž zato, ker je pregrozno, preveč brepujno, in pravzaprav se šele zdaj prav zavedam strašne simbolike tistega v en sam tramvaj skritega, prav nič mednarodno pomembnega dogodka, ki se je zgodil komaj dva ali tri tedne po porazu nacizmu. Dvomim, da bi se lahko zgodilo kjerkoli na svetu, samo v Klagenfurtu se je lahko. Saj še danes ne vemo, koliko glav je imel nacistični zmaj, zagotovo pa je ena ostala v Klagenfurtu živa. Potuhnjena, komaj slišno sikajoča, med ropotanjem tramvajskih koles jo slišim. V ugodju in udobju se je ohranila, preživela in v mestu »od okupatorja osvobožene nevtralne« dežele računala na boljše čase. (Saj je bila vendar tudi Avstrija, prav tako kot na primer Jugoslavija ali Danska, žrtev nemške okupacije!)

Potem pa še to: naslanjal sem se na polico nekega okna v hiši Mohorjeve tiskarne in nastavljal obraz zgodnjemu junijskemu soncu, ko sem zagledal tri tanke, ki so se po cesti pomikali proti posloju. Defilirajo pač, sem si rekel, naj defilirajo naši zavezniki, oni se zelo radi kažejo s tanki. Ampak ne, kaj pa to pomeni, en tank se je postavil na en ogel hiše, drugi tank na drugi ogel, tretji je odškrtal za hišo... tanka se obračata proti hiši, vanjo in vame namerjata cevi mitraljevov... Opozorim tovariše, pa kaj hočemo, na pragu že stoje vojaki v večraj še prijateljskih uniformah, zdaj pa že tujih. Pograbim svoj pisalni stroj in hočem skozi vrata, pa mi vojak ne pusti. Stroj moram odložiti. Moj stroj. Tega se še prav posebno spominjam, najbrž je tudi v tem kaka globlja simbolika: stroj sem bil kupil v osvobojenem Beogradu, v starinarni, takoj po osvoboditvi, ko sem se bil pripeljal tja z ruskim letalom iz Bele krajine, ko je bila tam še vojna. Kupil sem si bil pisalni stroj, to individualno, skromno orodje, kot bi si bil kupil, če bi bil čevljar, šilo in dreto. Kupil zato, ker se nisem hotel udeleževati plenjenja, čeprav sem videl, da so si drugi že vlačili s seboj fotoaparate pa daljnogleda pa motorje pa že tudi avtomobile in se po tako uspešnih izkušnjah usposabljali za še večje mirnodobske podvige... Čutil sem se okradenega, oropanega, jaz pa sem sanjal, da sem že prestopil prag svobode v kraljestvo miru in dela.

O Klagenfurt, o Klagenfurt – ali kako že poje podobna pesem. Kolesa pa meljejo svoj Kreuth, Strachitz, Stein in jaz v mislih v podtekstu berem Kopanje, Stražišče, Zakamen...

Gledam te mlade ljudi, rad jih imam kot vse ljudi, dokler ne dvignejo rok nad druge ljudi, in smilijo se mi ti mladi ljudje, oropani za smisel in za lépo. Za kakšen smisel, za kakšno lepoto, za kakšno dobroto bodo živeli, delali?

Rad bi poskusil, če je še kaj podteksta v njih, omahujem v sebi, bojim se, mika me.

»Je že blizu Celovec?«

Poba meni nasproti se spogledata, potem pogledata mene, čudnega tujca, ki se je bil prikrdel v ta jutranji, dijaški in delavski vlak, pa se v očeh enega nekaj zgane, podtekst ali kaj, prikima in nekaj zamomlja. Ni znal odgovoriti, razumel pa je.

»Hvala,« pravim in to ni prazna zahvala, marveč zahvala za nekaj tolažečega, kar mi gane dušo in je povračilo za prejšnje bridke misli.

Potem izstopamo, spraševati pa si nič več ne upam, bojim se, da bi se mi rahla stavba upanja podrla.

Lahko ti je, popotnik, ki prihajaš z natančno določenim ciljem: menjal bom tam in tam, tam dobro menjajo, ali pa potegneš iz skritega žepka prithotapljene šilinge, še lažje je tebi, ki prihajaš s potnim nalogom, dnevnic, legitimacijo in priporočilom, kaj pa si lahko obeta osamljen strelček? Ne pri klagenfurtskih ne pri celovških (slovenskih) institucijah ne bo dobrodošel.

Pa saj ne prihajam k njim na obisk, se tolažim. Ura je zgodnja, komaj osem, vseeno pa moram pohiteti, zakaj možnja osamljenega strelca ne prenese prenočevanja v devizah.

Vsaj o dveh fenomenih se hočem pripričati: če res razstreljujejo v republikanski, demokratični Avstriji protinacistične in odporne spomenike pa če res postavljajo spomenike nacizmu in revanšizmu.

Ne spoznam se v Celovcu, zato moram spraševati. Po slovenski vprašam starega postrežčka pred postajo, kako bi prišel v Robež. Prav nič začudeno me ne pogleda, postrežčki imajo pač opravka z različnimi ljudmi in vedo vse. Razloži mi, da se moram odpeljati z omnibusom najprej do Ferlacha, tam pa bom prestopil na drug omnibus, ki me bo potegnil do Abteia, od tam do Robeža bom pa moral peš, vendar pa ni daleč; pa da omnibus za Ferlach odpelječez pol ure prav izpred postaje. »Hvala lepa,« in »Na svidenje,« nakar se v Singerju prepričam, da je Ferlach – Borovlje, Abtei pa so Apače in če bog da, bom dopoldne opravil ta obisk. Za vožnjo pa potrebujem šilinge (južno nosim kot samotni strelček, upokojenec, kmet ali kakor hočete v malhi s seboj), zato stopim nazaj na postajo (kdaj bo ljubljanska tako prostorna, funkcionalna, čista?) in prešine me misel, da bi povlačil svoje slovensko spraševanje na višjo raven – v nekako zasebno anketiranje. Torej vprašam pri informacijah še enkrat, kako bi prišel v Robež. Mlad uslužbenec samo odkima, pa se oglasi njegov kolega na sosednjem sedežu in nama v trdi mešanici dveh jezikov pomaga, da prideva do istega zaključka kot prej s postrežčkom. Prav vljudno se poslovim z »Na svidenje« in z »Auf Wiedersehen« (sicer smo resda kmetje, divjaki pa ne) in stopim k drugemu okencu, k menjalnici, kjer se mi po slovenski ne posreči menjati dinarjev v šilinge in moram poprositi elegantnega gospoda v njegovem jeziku, nakar mi da za 100 ND 100 šilingov, kar je pač najslabša možnost na svetu. Vendarle pa »Dankeschön« in »Auf Wiedersehen« in tako mi lepo mine čas do odhoda. Ko vstopim v omnibus, sedi v njem že nekaj ljudi, ki jih pozdravim z »dober dan«, in se niti ne bojim, da bi me vrgli iz vozila, kaj vem zakaj sem kar dobre volje. Dva ali trije mi v pozdrav prikimajo, voznik in obenem inkasant za volanom pa mi na besedo »Borovlje« odvrne: »Noch nie gehört.« (»Še nikoli slišal,«) česar mu kajpak ne verjamem, pa se naredim kot on neumnega in rečem »Ferlach«, nakar mi da listek, jaz pa njemu sedem šilingov, potem pa se popeljem skozi mesto na državno cesto, ki pelje na jug proti Ljubelju. Kavnatu rjavi tok Drave preidemo približno tam, kjer sem se pred dvema urama pripeljal z vlakom,

(Nadaljevanje na 16. strani)

nakar se pri Kožentavri (Kirschenteuer!), kar pomeni, prevedeno nazaj v slovenščino: dráge češnje) odcepi boroveljska cesta proti vzhodu in tam na križišču je velika tabla z napisom *Loiblpass*, zraven pa v nemščini in angleščini in celo — komaj verjamem očem — v slovenščini: *Odprt!* Pa je mojega veselja hitro konec, ko zadevo premislim: če bi bila beseda priznanje slovenščine in slovenskega naroda na Koroškem, bi pisalo ob *Loiblpassu* tudi Ljubelj, tako pa je tale »odprt« namenjen samo »tujcem — inozemcem«, se pravi s te strani meje, da se bomo vedeli kje vračati, potem ko smo pustili celovškim trgovcem naše dinarje. Razočaranje, po drugi strani pa zanimiv prispevek k moji zasebni anketi.

Goriče — Görtshach. Milo se mi stori ob tako lepi, pomensko bogati, zveneči besedi, pa tako iznakaženi. Ne vem, zakaj me postane sram, saj tega nisem storil jaz ne moj narod. Poskušam si razložiti to neprijetno, nelogično čustvo in doženem, da me je sram — Nemecev, Avstrijcev, sploh človeka, ki se tako daleč oddalji od človeškega, od humanega, lepega in dobrega. Jaz sem zase prepričan, da česa takega ne bi mogel storiti. Tudi mojemu narodu lahko očitaš marsikaj, tega pa ni počel. Mogoče boste rekli — ker ni mogel, ker njegova zgodovina ni bila taka. Vseeno, ampak počel tega ni, tega nima na vesti in za to v zgodovini ne bo odgovarjal kot proletarijat ne bo odgovarjal za grehe buržoazije ali birokracije ali menežerstva (račun pa vseeno plačuje, kdo pa drug). Moj narod ali bolj prav moje ljudstvo je ljudstvo — proletarec (po Čankarju). Wienu resda pravimo Dunaj, ampak le interno, zase, ker sta naš kmet in študent toliko hodila na Dunaj. Po nacistični logiki pa bi lahko tudi Dunaj zahtevali Slovani zase, saj koliko pa je v njem nemške krvi? Ampak Wien naj bo le Wien, hvala zanj, Martin Krpan ima dovolj skrbi s svojo krpico zemlje, kobilico in soljo! (Čeprav je je prepogosto premalo.)

Ja, ta Martin Krpan! Zmeraj, ob raznih priložnostih, doma in v svetu me pocuka za rokav. Pred leti, prav na Dunaju, sem ga zelo pogrešal. Prijatelj me je bil povabil,

naj si pridem ogledat to mesto — muzej. Seveda me je popeljal tudi v Schönbrunn, poletno rezidenco avstrijskih cesarjev, posebno Marija Terezija si je prizadevala zanj. Dvorana za dvorano, sobana za sobano, zlate in srebrne in rdeče in ne vem kakšne še, tudi kitajska, pa cesarskih, cesaričjih, cesarjevičjih in drugih portretov nič koliko, naj so bili samci ali samice, vlačuge ali ljubice ali matere ali babice, pa ljubki obrazki nešteti otrok in vnukov in pravnukov — zaman pa sem čakal, kdaj bom zagledal Martina Krpana, rednika vse te oblasti in baharije, njunega varuha in branilca, s kobilico in mesarico; kdaj bom zagledal kak prizor iz boja z Brdavsom ali njegovega pogovora s cesarjem, s cesarico, njeno hčerjo ali dvornim ministrom. Tja do zadnje sobane sem čakal, pa nič. Na koncu, pri izhodu, je stala na pragu zala gospodična, ki nas je bila vodila skozi dvorec in nam vse tako lepo in natančno in s primernim spoštovanjem razlagala, iz česar sem sklepal, da je zelo izobražena, prav gotovo kustos ali vsaj kvalificirana vodnica, stala je torej tam na pragu, kot se gostoljubnemu oskrbniku spodobi, in preljubezivo se smehljaje nastavljala drobno, belo in verjetno tudi po kakšnem deodorantu dehtečo dlan pa sramežljivo se zahvaljujeva (»oh, saj ne bi bilo treba.«) sprejemala šilinge...

Borovlje, čedno mestece, na zunaj urejeno, kot se mi zde kar vsi kraji, ki sem jih prevozil. Do avtobusa za Apače imam še skoraj uro časa, zato se posprehodim. Nikjer slovenske besede, ne napisa. Morda se trgovci in obrtniki ne potegujejo za slovenske kupce — ali pa le-ti nimajo druge izbire. Kako je le prišlo tako daleč? Seveda, najprej moraš imeti oblast: potem uzurpatorjev jezik po uradih, pa po šolah, zavze-manje gospodarskih postojank, spravljanje v odvisnost, izrivanje domačega jezika iz javne rabe, potiskanje v manjvrednost, v sramoto, pa vsakdanji pritiski in ogrožanje vseh vrst, ob priložnostih tudi z ognjem in mečem.

Prej, v avtobusu je bila sedela zraven mene zelo nališpana gospodična, pod vijoličastim klobučkom, vsa v trompetengoldu in dišeča po sladkih mazilih, zato si z njo nisem drznil nadaljevati ankete, s kmetičama v rutah na sedežih pred menoj pa

tudi nisem mogel. Zdaj pa ju spet srečam na trgu, stojita in se pogovarjata nekaj po slovensko.

»Dober dan!«

Pokimata in se izmikajoče pogledata.

Rad bi vedel, če je daleč do Rožeza, šel bi namreč tudi peš, če ne bi bilo predaleč. Zvem, da bi bilo pet ur hoje ali še več. Rad bi še pokramljal z njima, ne le zaradi »ankete«, ampak ker imam posebno rad preproste, delovne ljudi! Ženskama pa ni do pogovora, druga k drugi se tiščita, umikata se, ko da se jima kar naenkrat mudi... ogledujeta se naokoli... nečesa se bojita.

Prétresen sem. Užaljen. Ne zaradi njiju, ki se mi smilita. Človeško sem užaljen.

Gluha loza.

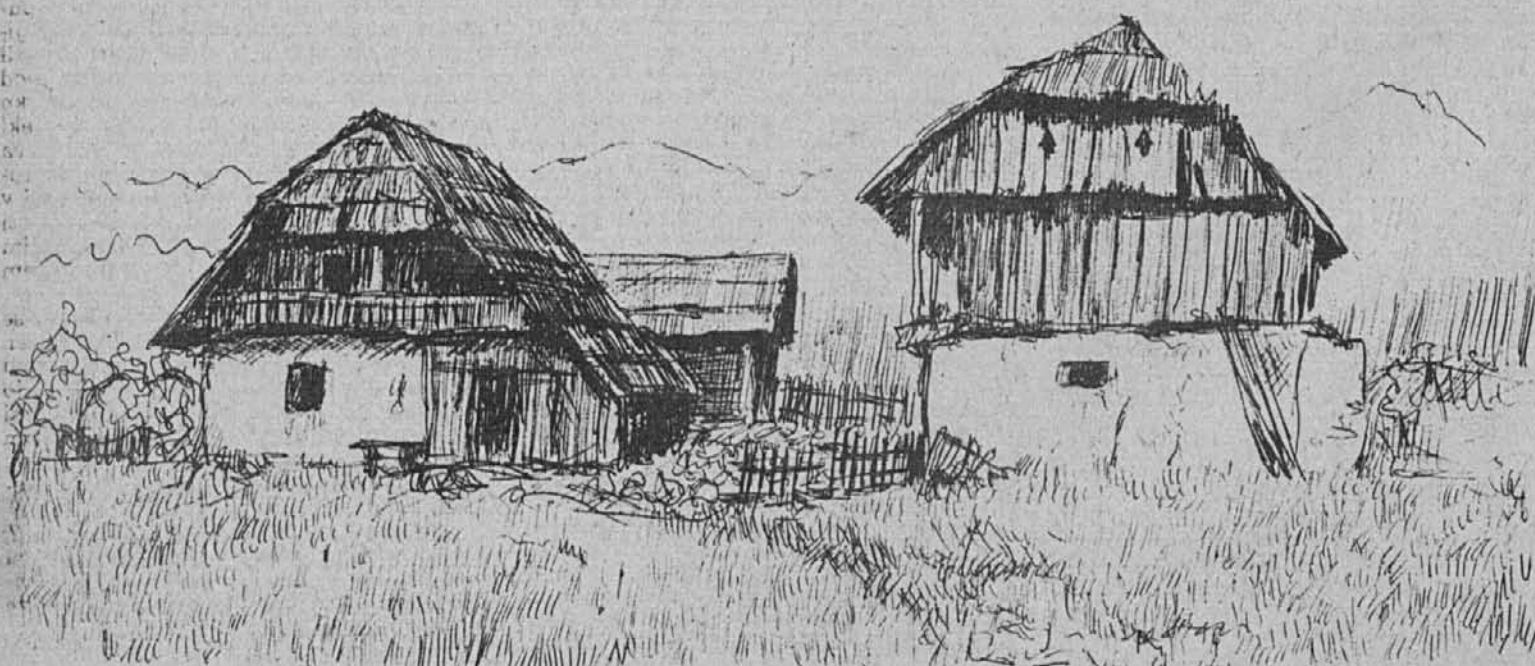
Gluha loza na Koroškem.

To zdaj ni le literatura. To je doživljena izkušnja, kakor jo je bil zapisal Janko Messner v črtici s prav tem naslovom *Gluha loza na Koroškem*.

— Hudo nesrečo si nakoplje vsakdo, ki ga je zaneslo vanjo, kajti tam se na vsakem koraku množijo strahote in prikazni, ki jih drugače ni najti ne na slovenski ne na nemški zemlji. Na jasnem nebu visi tam *krvavo* sonce, ki te žge v glavo kakor peklenški ogenj. Tam zgubiš še svojo senco. Čuki in sove zijajo vate z dreves pri belem dnevu, gnusni močeradi se plazijo po razpokanih tleh. Drevesa imajo črne veje in sivo napikano perje, ki se ti med prsti zmane, kakor hitro se ga dotakneš. Po tleh ležijo vsevprek človeške roke, noge in druge kosti, raztrgane in krvave. Iz razpok v skalovju se ti režijo mrtvaške lobanje, s tankih vejic pa visi tu pa tam za rdečo žilico gnusno zateklo oko. V grmovju ob potu se ti pačijo grdi obrazi in ti kažejo dolge jezike...

Tisto jutro sem moral pričakati pri jutranjem vlaku iz Doba nečakinjo Štefko (izučeno krojačico, ki se vozari vsak dan »s trebuhom za kruhom« petdeset kilometrov daleč v Celovec), saj mi je prinesla še skoraj topel kruh iz domače kruhapeke.

Ko tako hitim iz temnega železniškega podhoda po stopnicah navzgor na tretji peron, zaslišim nenadoma nekje za hrbtom dva odločna moška glasova, da me kar toplo spreleti:

»Kaj pa ti rjačeš?«

»Kor bo, pa bó, si tak ne morš kaj pomut...«

Kaj pa je zdaj to? pomislim. V samem Celovcu, na samih uradnih tleh glavne celovške postaje ta moja draga, rahlo bahava, vendar zanesljiva in široko potezna poljanščina?

Hkrati zaslišim tudi rezko drzanje lopate po betonu.

Nepojmljiv osrečujoč nemir me vsega prežarja, to je občutek človeka v pričakovanju bližnjega preseenečenja.

S tem nenavadnim žarom v prsih se poženem v skoku še čez zadnjih nekaj stopnic in že sem na poledenem peronu. A tudi ta se mi v hipu pretaplja v žaru mojih srečnih oči, da ni več né hladen ne nevaren. Sunkovito se obrnem tja, od koder sem čul blage slovenske besede, stopim dva, tri korake bliže k moškima, k mojima dragima domačinoma, in ju vprašam kar naravnost:

»Lop prosm, a je cuh s Plibrka ži prišu bol kor?«

Zadrega.

Molk.

Oči se jima povesejo.

Stopim še za kak korak bliže k njima in — da bi se mi morda le odtajala za kak pogovor — rečem s hotenim rahlo robotim humorjem, pač kakor bi dejal sosed sosedu v moji vasi:

»Bu še pa kjir bodi na rit sjiđu šte jutru, ku je pa som led, komr puguadaš...«

Nič.

Nič.

Kakor da sem jima jezik odrezal.

Obe glavi sta še naprej sklonjeni. Ne pogledata me. Brez besede bašeta dalje tisti svoj pesek in nepremično buljita vsak v svojo lapato. Naposled de eden od njiju:

»Is schon gnu.« (Je že dovolj.)

Odpeljeta se: togo zravnana, kakor s kolom v hrbtu, oči srepo uprte predse po praznem ledenem peronu, trdo mimo mene, ne da bi me s pogledom ošinila...

Od same nedopovedljive osamelosti čutim, kako se zajeda vame mraz z ledenega perona — skozi konice otrplih prstov na rokah, na nogah. Od same nepopisne zapuščeni čutim, kako zdaj neustavljivo ledenim, kamnim po celem životu — in se že v naslednjem trenutku sploh ne bom mogel več premakniti.

Tu na celovškem peronu bom stal kakor kip osuplosti, kakor ledeni kip groze.

Za zmeraj. —

Zakaj gluha loza na Koroškem je hujša kot Trdinova v Gorjancih.

Ker visi na koroškem nebu *ledeno* sonce.

Z ledenimi žarki, ki delajo ledene sence.

Ker slovenska beseda spotoma od človeka do človeka v zraku poledeni, tako da se boleče zarije vanj, ki mu je namenjena: da ga preplaši, ga rani, razgali, osramoti, okuži, poniža, onečasti, da ga zakrkrje in — poledeni. —

(Janko Messner: Odlomki iz črtice Gluha loza na Koroškem, iz Letnega poročila zvezne gimnazije za Slovenijo v Celovcu 1972/73.)

Zato sta se me torej ženski zballi. Mogoče sta mislili, da sem kak »raztrganec?« Mogoče res hodijo tod okoli kaki novodobni raztrganci — vindišarji? Kot tisti gestapovski agentje med vojno, ki so hodili po deželi in se izdajali za partizane, pa pehali ljudi v pogubo?

Ne poznam Borovelj, pa me prinese sreča mimo »Kulturhaus« (Slovenecem kulture ni treba) in mimo »Pfarramt« (tudi cerkve in vere najbrž ne) do hiše, na kateri piše »Darlehenkasse — Posojilnica«. Vendar že pisana slovenska beseda. Ampak napis in vrata pod njim sta oškropljena z amazano, lepljivo rumeno barvo in mož v kombinezonu jih pleska. Ustavim se in začudeno gledam. Iz lokala stopi zajeten, priletel možak in mi pove:

»V petek, 12. oktobra so jih pomazali.«

naša pravica

76

NE DAMO SE PREŠTEVATI

»Kdo?«

Možak se posmehe:

»Neznani storilci.«

Ne utegnem se pogovarjati, mudi se mi na avtobus. Možaka samo to še povprašam, kako je bilo z dvojezičnim krajevnim napisom v Borovljah.

»Ga sploh niso pribili, ostal je v skladišču. Pa se župan hvali: naš kraj je miren...«

Na trg se vračam po drugi strani. In spet me sreča zanesa mimo hiše, ki jo krasijo popacana vrata. Popacan je tudi naslov »Zadružna tiskarna družbe ZOJ Drava« in še njegov nemški prevod. Sto in več letna ofenziva ne velja torej le slovenskemu jeziku, marveč vsakršni, posebej še gospodarski samostojnosti slovenskega življa. Saj sem to vedel že prej, ampak tak patron sem, da docela ne verjamem prej, preden ne vidim, ne slišim, ne doživim, ne otipam. (Na posojilnici sem res tudi »otipal«: pritisnil sem se k vratom in za spomin mi je ostal na plašču rumen madež.)

Na avtobus sem prihitel še ravno prav. »Apače,« sem rekel šoferju, on pa: »Siebzehn Schilling.«

Avtobus je bil poln otrok, ki so se vračali iz šole, vstopali so in kazali šoferju izkaznice. Prost je bil samo še en sedež zadaj, kakor nalašč spet zraven gospodične v trompetengoldu. In tako smo se spustili iz Borovelj po dolini mimo Dolja (Dollich) čez večji potok Medborovnica (Waidischbach) pod vznožje Macna (Matzen — 1927 metrov) in Črnega vrha (Schwarzgupf — 1685 m) in skozi vasi Trata (Tratten), Spodnje Glinje (Untergleinach), Vesca (Dörtl), Dobrova (Dobrowa), Selo (Seel), pa čez potok Spodnja Borovnica (Frei-

bach)... Na postajališčih so otroci izstopali in se vljudno poslavljali od šoferja: »Auf Wiedersehen!« Vsekakor dobro naučeni otroci. Žal nisem imel možnosti, da bi katerega ogovoril.

V tem je začelo avtobus stresati — z asfalta smo prešli na makadam. Zmeraj več ovinkov, zmeraj bolj navzgor, pa malo navzdol, pa spet gor. Cesta postaja ožja, bolj in bolj jo stiskajo hribčki, predgorje Obirja. Moja mična sosedka me je že zapustila, tudi otroci so že vsi izstopili. Pokrajina je vse bolj domača — ko da bi se vozil kje pod Karavankami na oni strani, pod Košuto ali Stolum. Obenem se mi zdi, ko da prodiram globlje in globlje v neki rezervat — proti kraju, kjer je bila prva partizanska, osvobodilna bitka na Koroškem, v kraj, kjer naj bi bil, kot sem bral v časopisih, razstreljen spomenik boja proti nacizmu in vojni. Spomenik trem padlim partizanom v boju, kjer je padlo sedem esesovcev.

Avtobus ostro zavije za neko hišo in se ustavi. Zadnja postaja, Apače — Abtei. Izstopim in se razgledam. Naprej vodi samo še malo širši kolovoz. Mahnem jo po njem. Po kakih petdesetih metrih mi prideta naproti priletna ženska z dečkom desetih let, najbrž vnukom, šolarjem. Hitita, pa ju vseeno ogovorim, da bi se prepričal, če hodim prav.

»Predaleč ste se pripeljali z avtobusom, v Selu bi bili izstopili,« pravi. »Pa kar tu povprašajte,« pokaže na hišo nekaj sto metrov spredaj, na pobočju griča, »vas bo že kdo z avtom potegnil.«

(Nadaljevanje na 18. strani)

Slovenska kajža na Gosposvetskem polju ob koncu 19. stoletja – po zgodovinskih virih narisal T. Tomazin

(Nadaljevanje s 17. strani)

Prelepa koroška govorica! Nisem še slišal tako blagovzvočne besede, taka je ostala morda prav zato, ker se je ohranila kot na otoku, ki pljuskuje vanj valovi in odnašajo prgišče za prgiščem prst, na kateri in od katere živi. Napisati, kako je bila izgovorjena tu in povsod na tej poti, pa na žalost ne znam.

Ženska z otrokom hiti na avtobus, ki obrača, da bi se vrnil v Borovlje.

Stopim do kmetije, pa so vrata zaklenjena. Za kljuko je zataknen slovenski časopis. Pes na verigi me oblaja, zdi se mi, da kar prijazno, po slovensko. Obrnem se in zavijem s kolovoza še k drugi kmetiji, prav blizu. Opazil sem bil starko v črnem, ki se je sklanjala in v studencu prala.

»Nazaj po cesti morate, na vrh, pa navzdol do hiše na levi, tam zavijte v hrib... Še pol ure ni.«

Torej se obrnem in jo mahnem po cesti, med smrečjem, od koder sem se bil pripeljal. Pa še prav mi je, saj sem si bil želel hoje. Samo če hodiš, se nagledaš krajev, se nadihaš njihovega zraka, pogledaš v obraze ljudem. Navzgor in navzdol. Pri hiši povprašam možaka malo čez zrela leta za pot. Lepo mi pove, po slovenski, naj se obrnem s ceste v hrib. Grem po kolovozu, po pobočju skozi gozd, čez travnik. V daljavi zagledam na njem skalo ali kaj, rjavo in belo. Pa pomaha z repom in razločim, da je krava, ki mi je pomahala v pozdrav. Pridem do dveh hišic, hleva in kolnice, vse naokrog čisto kot pravkar pometeno. Pri prvi hišici potrkam in stopim v vežo. Vrata v kuhinjo so odprta.

»Dober den! Je tu Robež, pri Lisjaku?« vprašam mlado žensko, ki stoji tam in se pogovarja s poštarjem. Trideset ji ne bi pri-

sodil, raje manj. Srednje postave je, obraza kot zlata parména, se mi zdi, nekaj neuničljivo mladega je na njem. Prav toliko mora biti poštarju, mož veselega prijaznega obraza je, koroški zrak, sonce in veter sijejo z njega.

»Menda ateja iščete,« odgovori ženska smehljaje se, »v hiši zraven so. Jaz sem le snaha.«

»Pa so doma?«

»Kaj bi ne bili, saj nikamor ne morejo.«

V kuhinji sosednje hišice, namenjene starima za prevžitek, sedita v kuhinji za mizo stavec in starka. Pravzaprav bi samo njemu, nekdanjemu partizanu, lahko rekel stavec, ženska se namreč ob mojem prihodu živahno zgane in obraz ji spreleti smehljajoča se radovednost, medtem ko se mož ne gane; glavo sklanja nizko nad mizo, uho prisanja k tranzistorскому aparatu, iz katerega prihaja slovenska govorica.

»Pri vas je stal spomenik,« pravim.

»Stal je in spet bo stal,« odgovori ženska nekam drzno in celo zadovoljno.

»Kdo ga bo pa spet postavil?«

»Država.«

»Plačati in postaviti bi ga morali tisti, ki so ga razstrelili,« se grem jus.

»To naj država od njih izterja. V državni pogodbi piše, da mora država garantirati za naše spomenike.«

Šele zdaj se zgane tudi stavec. Toda obraza kot izmučenega, opustošenega, ne obrne k meni, še naprej ga pritiska k aparatu. Neprijetno mi je, ker mu ne morem pogledati v oči, mu stisniti roke.

»V Globasnici je bilo v nedeljo zborovanje, zdaj ga pa že tudi Celovec daje,« pravi, zatopljen v poslušanje, ne da bi vedel, s kom govori.

»Tako ga je prizadelo, da se ne more popraviti,« pove žena. »Že prej je komaj kaj

videl, zdaj pa sploh nič več. Tisto jutro, ko je počilo, je celo glas izgubil in pri srcu ga od takrat še bolj boli. Bil je v bolnici, da bi mu sneli mreno, pa so ga vrnili, preslab je.«

Može je začel kašljati, kar davil se je, in žena mu je primaknila k ustom kozarec sirupa.

»Rad bi videl tisti podrti spomenik,« povem željo.

»Ni ga več tam. Žandarji so zahtevali, da ga pospravimo. V lopo smo ga zanesli.«

Pa bi le rad videl tisti kraj, pravim, in tudi raztreščeni spomenik, da bi rad videl.

Šla sva. Mimo lope navkreber čez travnik, počasi, ker žensko boli v kolkih. Kakih sto metrov nad hišo stoji lopa z razdrto streho in prednjo steno.

»Tako je počilo, da bi skoraj lopo odneslo,« pravi in pokaže na betonsko ploščo, kjer je pred lopo stal spomenik.

Plošče se drži še kos marmorja in to je vse.

»Lep spomenik je bil, čeprav le steber, visok meter in devetdeset.«

Komu je le bil v napoto, postavljen na odročeni kraj, od koder vidiš proti jugu le Obir in proti jugozahodu Črni vrh, Dravo na severu pa zastira gričevje.

Ozrem se naokoli in se šele zdaj prav zavem, kako sončen je dan. Včeraj v Ljubljani tak dež in mrak, danes pa tu tako sonce. Sonce čez Koroško. Zazdi se mi, da nikjer ne sije tako božajoče toplo in da nikjer tako blago ne razsvetljuje zemlje kot prav tu.

Ko se vračava, stoji pred kolnico spodaj mlada snaha in skupaj stopimo pogledat, kar je ostalo od spomenika: kup večjih in manjših kosov, na nekaterih zlate črke. Zlikovci so temeljito opravili s spomenikom, res je moralo močno zagrmeti, da se je razklal marmor in se sesul v drobir.

Poiščem manjši kos belega kamna in si ga vzamem za spomin. Mlada žena pobrska po kosih, najde zlato črko E in mi jo da. »To je tudi začetnica mojega imena,« se zdravo nasmehne. »Elizabeta.«

Kaj je pisalo na spomeniku, me zanima. »Na tem mestu je bila borba s fašisti dne 16. 8. 1942.«

Kdaj pa je bil spomenik odkrit in kdaj razstreljen, me še zanima.

»Druga septembra je bil odkrit, poln travnik ljudi je bilo, čez štirinajst dni, na nedeljsko jutro pa je zagrmelo.«

V hiši posedemo za mizo. Gospodinja prinese na poseben, koroški način pripravljeno slanino (Lisjakova slanina, pravim) in mošta. V pogovoru zvem, da podira sin, snahin mož, drevje pod Obirjem, dečva in pob, se pravi vnukinja in vnuk, pa se učita v mestu in se zvečer vračata. Da ima snaha že tako velika otroka, se čudim. Pa še to zvem, da živita dva Lisjakova sinova v Borovljah, eden pa je padel kot partizan. Ne, starša nič ne dobivata zanj. Na vlogo je prišlo vprašanje, v kakšni uniformi je padel in v kateri enoti, pa na odgovor, da je padel v boju proti nacizmu, za republiko, v partizanski uniformi, ni bilo nobenega pisanja več.

Stari Lisjak, partizan izpod Obirja, prišavlja edino čutilo, ki mu je preostalo, k tranzistorju in hlasta za slovensko besedo iz Celovca.

S starkinega obraza berem ponos in zadovoljstvo, ko govori o sinovih in vnukih.

Potem se vračam po isti poti, čez travnik mimo prežvekujoče krave, skozi gozd po kolovozu na cesto, kjer bom počakal na avtobus iz Apač v Borovlje. Srečen premišljam, da ne hodim skozi rezervat mrtvih duš, da živi tod narod in da ga je dosti več, kakor ga je zapisanega v seznamih.

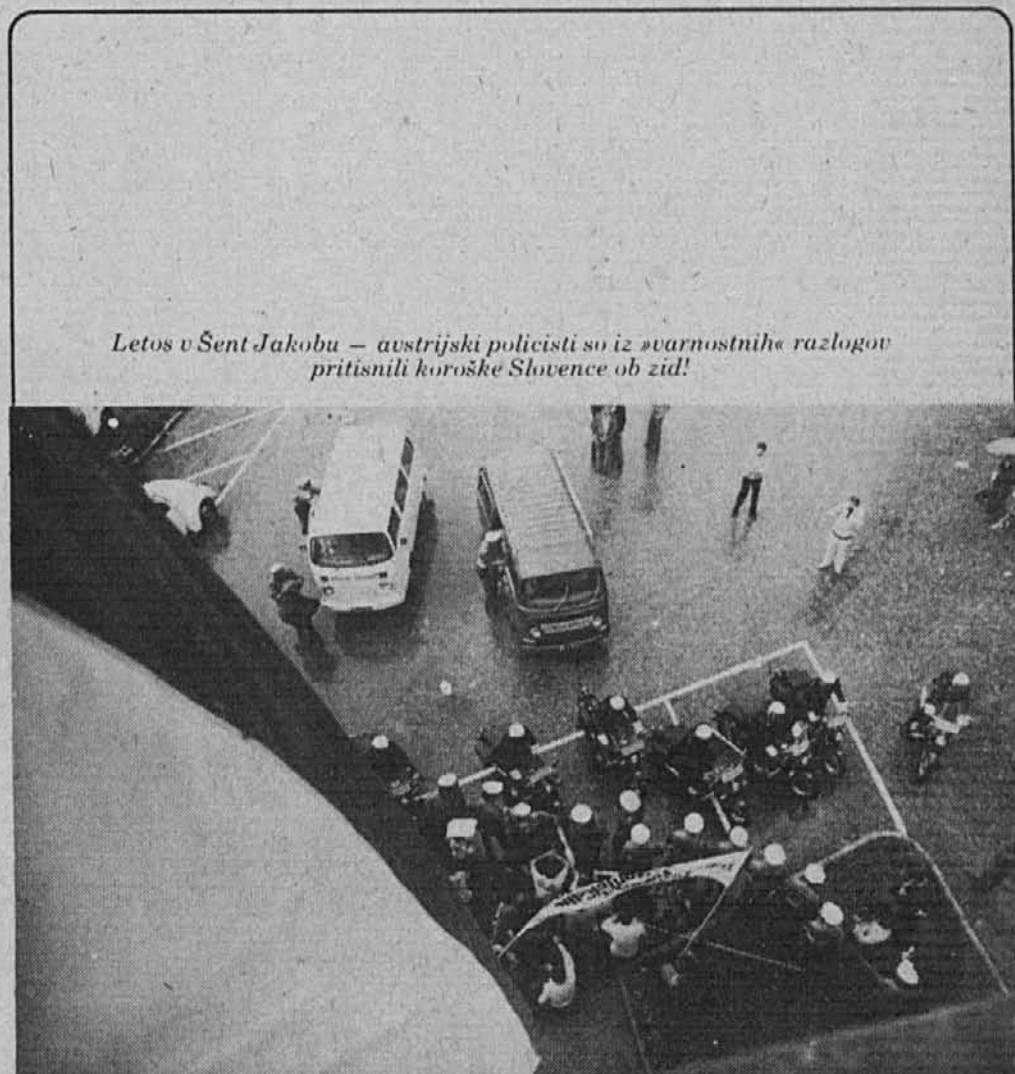
Do Vesce (Dörfl), nekaj kilometrov, sem v avtobusu sam. Tu vstopi priletna ženska, preprosto oblečena, ampak v črnem klobuku, otovorjena z dvema težkima cekarjema, ki ju ne more zvreči v avtobus. Ker sedim na prvem sedežu spredaj, ji brž skočim na pomoč in cekarja potegnem. Ženska si oddahne in se zahvaljuje: »Vielen Dank, vielen Dank!« (Najlepša hvala!) »Nič takega,« pravim jaz. Sede zraven mene. Pravi, da prenaša v kozarcih vložene brusnice in da se pelje v Klagenfurt. Na njeno vprašanje odgovorim, da se peljem v Celovec. Vpraša: »Kje pa vonate v Klagenfurtu?« Pravim, da ne stanujem v Celovcu, ampak v Ljubljani. Potem se zapleteva v jezikovno razpravljanje. Pravi, da koroški jezik ni ne slovenski ne nemški. (»Vonate« naj bi bil tak primer: koren nemški – wohnen – stanovati – končnica in pregibanje pa slovensko, prava latovščina!) Jaz ji obzirno ugovarjam, češ da je jezik lahko ali nemški ali slovenski, lahko tudi narečje enega ali drugega, mešanica enega in drugega pa ni noben jezik. Vidim, da ne razume. Ne more razumeti. Nima več narodne zavesti. Izgubila se je v močvirju vindišarstva.

Zdaj šele prav razumem vindišarstvo, zavestno organizirano in negovano, da bi tudi jezikovno ločilo manjšino tokraj Karavank od matičnega naroda onkraj, da bi okužilo narodno telo, ga razkrojilo, uničilo. Obenem je politično, družbeno najbolj nazadnjaška opora reakciji in nacizmu. Taki renegati postanejo zaradi konflikta v sebi, zaradi nemirne vesti, podzavestnega občitka krivde in manjvrednosti najzagrizenejši nasprotniki slovenstva in slovanstva pa tudi sleherne napredne, miroljubne misli v samem nemškem in avstrijskem narodu. Tega se ženica, ki je pod bogve kakšnimi dolgotrajnimi pritiski klonila in se ujela v mrežo, niti ne zaveda.

Tako se pripeljemo do Borovelj in ker morava oba prestopiti, ji pomagam znesti cekarja iz avtobusa v avtobus. Isti šofer,

Celovec – demonstracija, ki jo je organiziral solidarnostni komite proti politiki avstrijske vlade, ki očitno krši svojo državno pogodbo

Letos v Szent Jakobu – avstrijski policisti so iz »varnostnih« razlogov pritiskali koroške Slovence ob zid!

ampak prizor («Noch nie gehört!» — «Se nikoli slišal!») izpred štirih ur se zdaj ne ponovi, marveč mi na zahtevo: «Celovec!» odvrne le: «Sieben Schilling.» No, mogoče se je nekaj že naučil, si pravim.

Spet sediva z žensko skupaj. Ne razglabljava več o jezikovnih vprašanjih, saj bi bilo odveč. Sploh o nobeni kočljivi stvari. Zadovoljen sem, ker sem anketo zaokrožil še z eno koroško posebnostjo.

Čez Dravo in že smo v Celovcu.

Nisem kakor »sin človekov«, ki ni imel kam glave položiti. Na križišču cest vroče koroške jeseni srečam prijatelja in tovariša, ki me povabi pod svojo streho. Pravzaprav ne le pod svojo streho, ker to je v resnici streha slovenstva, pa ne tistega zaprtega, belega, vase pogreznjenega, ki išče življenjske opore v tuji reakciji, in iščočega svoje uresničitve v transcendenci, marveč aktivnega, odprtega vsem dobrim tokovom, prijaznega prav tako odprtemu nemštvu in avstrijstvu; streha narodnega slovenstva; pa ne nacionalističnega.

Po stenah impresionistične in ekspresionistične podobe, krajine, portreti, karikature pa lepaki in plakati, beli, črni, rdeči, ki pozivajo k protestu, k vztrajanju, k boju; knjige, revije, časopisi na policah do stropa, po stenah, po kotih, da je čudno, ker se strop ne podre.

Tu ni plač, tu ni honorarjev ne potnih stroškov, kilometrine, reprezentance, plavih kuvert, vsakdo si služi kruh kot ve in zna in še krajec od svojega hleba odlomi za sveto stvar.

Mladi ljudje prihajajo, se dogovarjajo, odhajajo, ideje se prebliskavajo, iščejo se, združujejo, domovina je *bodočnost*, za katero grade prelepo stavbo napredka, socialne pravičnosti, prijateljstva.

Srečni so, če lahko svoje življenje vgrajajo v to stavbo.

Pride Atej, zrel mož, plečat, z močnimi črnimi zalisci, naročje ima polno kruha,

grozdja, jabolk, klobas, zaskrbljen je in hud, »kaj si nisi še nič skuhal,« se miho jezi, s tistim njegovim trdim, hrapavim glasom, ki konča vsak stavek čudno zategnjeno, ko da se bo razjokal od sočutja s človekom. Obraz ima velik, zdi se mi bel, pogled nemi- ren in topel, po grobo, ostro začrtanih potezah se preletavajo vroče misli.

»Ti si komunist,« mu pravim ob priliki. On pa:

»Je preveč takih izkaznic na svetu. Bodo drugi, za mano, rekli, kaj sem bil.«

»Mogoče si pa kristjan,« rečem in ga iz- zivam.

»Teh izkaznic je še več... Nekje se pa ta dva pojma lahko celo stikata,« se pusti za kanček izzvati.

Pod to streho je malo besed, so pa zgo- vorne, čiste.

Kratek je bil koroški sončni dan. Proti večeru so se potegnili čez nebo rjavi oblaki in začelo je rositi. Glave okoliških gričev, čisto nizko, pokrije prvi sneg. Pa smo komaj dobro čez polovico oktobra.

Naslednje jutro se odpravim za drugim ciljem tega potovanja: k mostu na Krki ali h Gurkenbrücke. Kje je odhodna postaja, vem le približno, pa povprašam prvo žen- sko, ki jo srečam tam blizu. Štiridesetletna je, okretna pri hoji, živahnega obraza in pripravljena za pogovor.

»Grem v isto smer,« pravi v lepi sloven- ščini, obarvani koroško. Že sva sredi pogo- vora. Iz Podjune je, zdaj pa živi v mestu, mož je pravi Nemec, prijazen Slovencem, delavec je, tudi sinova že delata, govorijo pa doma nemško. V rojstno vas pogosto hodi, kar mirno je bilo tja do krajevnih napisov.

»Sima je to naredil prehitro, kar čez noč. Ljudi bi moral prej pripraviti na to,« pripoveduje zagnano. »Prej smo imeli v vasi igre in tekme in tudi Nemci so prihajali nanje, zdaj pa se umikajo, ko da smo jim kaj naredili. Pa tudi med Slovenci je razdvojenost. Eni mislijo, da tabel sploh ne bi bilo treba, drugi jih hočejo nazaj.«

Iz pogovora ne morem sklepati, kaj meni sama. Nazadnje pa le soglašava, da je krivda v zapoznelem izpolnjevanju avstrijskih obveznosti do slovenske manjšine. Slovenske napise bi bilo treba pribiti že pred četrto stoletja!

Kar nisva se mogla posloviti. Komaj sem še ujel omnibus. »Gurkenbrücke,« sem rekel šoferju, ker sem predvideval, da se bom popeljal v strnjene nemške kraje, pa ne bi rad doživel reprize izpred devetind- dvajsetih let, kaj takega, kar bi me odvnilo od nameravane poti.

Čez Glimo (Glan) se zapeljemo iz mesta naravnost proti zahodu, v smeri Velikovca (Völkermarkt), skozi Sent Jakob (St. Jakob, svetnikov ni treba pomemčevati) in Gotno vas (ki naj bi bila Gutendorf — Dobra vas!). Ljudje vstopajo in izstopajo — »Guten Tag,« »Wie geht es?,« »Auf- wiewiederschauen« in tako naprej, živahno in ljubeznivo, da se čutim tujca z zalitim grlom. Niti tega ne vprašam, kje in kdaj moram izstopiti, saj bom videl iz avtobusa most in tudi tisti znameniti spomenik najbrž, nakar bom na prvem postajališču izstopil.

Le kakih petnajst kilometrov je do Krke in hitro smo mimo triglave grmade tistega spomenika in čez vodo. Avtobus se ustavi. Izstopim in jo mahnem nazaj. Ker prši, odprem dežnik. Krka pod mano je neprijazno rjava, deroča. Takoj na oni strani je malo stran od ceste na levi urejen prostor, očiščen in zravnčan, in iz njega se visoko skoraj za dva moža dviga grobo, neokusno s tremi vrhovi, z 22 tonami že samo po sebi dovolj surovo in agresivno, ne da bi mu bilo treba biti svarilo in izzivalec.

Ozrem se naokoli, slišal sem namreč, da to pošast noč in dan stražijo, da se mu ne bi zgodilo kaj tako hudega, kakor se je slovenskim spomenikom (čeprav se še no- benemu nemškemu spomeniku ni zgodilo

nič podobnega). Pa res ni nobenega žandarja, samo onkraj ceste je parkiran na travniku osebni avto in v njem sedi možak s klobukom. Sedi, ker pač zunaj prši, najbrž koga čaka. Jaz pa si medtem ogledujem spomenik od vseh strani in si zapisujem, kaj je narisano in napisano na njem. Na osrednji glavi je neki grb, na levi in na desni sta dva črna viteška križa; v levem je zapisana hvaležnost in zvestoba koroškimi borcem za svobodo v letih 1918 in 1919 (se vé, katerim), desni križ pa je bolj zgovoren: »V večni spomin padlim in v ujetništvu izginulim kameradam svetovnih vojn in 1945. odvlečenim.« Pa še to, da je narod toliko vreden, kolikor časti svoje mrtve: tiste, ki so metali bombe na Beograd in London, zidali krematorije za žive Ruse, Poljake, Žide... ki so tulili Deutschland über alles (Nemčija čez vse) in »Heute gehört uns Deutschland, morgen die ganze Welt« (Danes je naša Nemčija, jutri bo naš ves svet) — kar lahko slišiš v Avstriji še danes, celo v kakšni šoli.

Torej je vendarle res, da jih ne prva ne druga svetovna vojna nista izučili in da še zmeraj ščuvajo na revanžo, pa prav v tej ubogi »nevtralni« Avstriji, ki je po vojni tako srečno odnesla pete. Pravzaprav bi bilo treba popraviti mirovno pogodbo, saj tale spomenik dokazuje, da Avstrija ni bila od Hitlerja okupirana in od zaveznikov osvobojena država, marveč del agresivnega rajha, pa naj bi obenem z rajhom nosila tudi posledice, ne pa da se zdaj repenči, namesto da bi jo bilo sram svojih iztirjenih sinov, kesala naj bi se zanje in v opomin naj bi ji bili — padli na ruski, francoski, jugoslovanski in drugih frontah.

Pa druga misel: kaj pravijo k temu podpisniki pogodbe — Sovjetska zveza, ZDA, Anglija in drugi, predvsem pa Jugoslavija? Mar morejo kaj takega mirno gledati? Ne bodo zahtevali, da to pošast nacizma in vojne poruši, kdor jo je postavil?

Po razmočeni zemlji, pod nizko razvlečeno, rjavo ponjavo neba odhajam od strašila proti avtobusni postaji. Mimo hitijo avtobusili in mi brizgajo v obraz rjavo blato ceste, ki vodi v Völkermarkt.

Od rjave ponjave nad mano prši, prši.

Vsa obzorja so rjavo zavešana.

Vse rjavo, rjavo.

Kot so bile rjave srajce rjavosrajnikov.

Skoraj celo uro čakam ob cesti na avtobus. Tudi avtomobil onkraj ceste se ne premakne. Mož pod klobukom, da mu ne vidim obraza, pa še kar naprej čaka...

Avtobus je že poln, večidel otroci. Dve šolarki se stisneta na enem sedežu, da lahko prisedem.

»Hvala,« rečem in pobrem s sedeža puščico, ki je zdrsnila šolarki iz torbe. »Glej, kaj si izgubila.«

Pogleda me nejeverno in šele zdaj se zavem, da sem spregovoril v nedržavnem, nezaželenem jeziku. Toda tvegam. Upam in se bojim.

»Imaš daleč do šole?«

Deklica modrih oči prikima:

»Daleč.«

Več mi ni treba.

Pogleda me po pšeničnih laskih.

Tega pogovora v dveh stavkih ne bova pozabila.

Zgodil se je ob samem grozečem znamenju vojne, ob Gurkenbrücke.

Vse bolj dežuje. V Celovcu se zatečem v kavarno in listam po jutranjih časopisih. Pod roko mi pride zganjen listič z naslovom »Ruf der Heimat« (Klic domovine), ki ga izdaja tako imenovani Heimatbund (Domovinska zveza). Berem zahvalo »tistim nemškimi in vindišarskim Korošcem, ki jih 10. oktobra 1920 niso ustrahovale »jugoslovanske bande«, berem o »nacional-slovenskih silah«, ki da sramotijo koroško domovinsko in narodno zavest.

Berem polemiko z mariborskim »Večerm«; le-ta se je bil obregnil ob plakat, ki je v nemščini vabil Mariborčane v graški cirkus. »Pri tem Večer zamožči, da je bil južnoštajerski Marburg še v letu 1918 nemško mesto, v katerem je bilo komaj kaj slovenskih prebivalcev.« Potem primerja čudovito tolerantne in demokratične razmere v Klagenfurtu s tistimi v mračnem Marburgu in zagotavlja, da nemški in vindišarski Korošec ne bosta dopustila »umetnega spreminjanja narodnostnega odnosa na Koroškem«, kot da tega ne bi počel prav Heimatbund.

Vmes pa kričeče debelo tiskano geslo: »PARTIZANSKI SPOMENIKI POVELIČUJEJO PARTIZANSKI BOJ, KI NAJ BI PRISILNO PRIPOJIL JUŽNO KOROŠKO JUGOSLAVIJI!«

In vendar se je Avstrija že 1955. leta obvezala, da bo varovala vse spomenike protihitlerjevskega boja, prepovedala pa organizacije, ki bi ogrožale obstoj in pravice slovenskega in hrvaškega prebivalstva...

Na dež grem. Blodim po ulicah. V raztresenosti prebiram naslove nad trgovinami in obrtnimi delavnicami: najdem take kot Podpetschnigg, Matschnigg, Powoden, Samonigg, Koschath... Hudo mi je. Ne samo kot Slovincu, ki mu trgajo jezik iz grla, tudi kot človeku mi je hudo za vse te Podpečnike, Mačnike, Povodne, Samonike in Košate, ki so ob svoja pomensko in zvočno tako bogata, lepa imena, ob svojo zavest in dušo, od nekaj vrednejšega kot sta tabla nad trgovino in kupčija, Gospóda Tschebull in Ozwirck pač ne vesta, kako zdrava in tečna imena so imeli njuni predniki, pa da bi glede na svojo varčnost (avstrijsko skopost) tudi nekaj prihranila, če bi na reklamah in vizitkah skrajšala svoji imeni nazaj v Čebul in Ocvirk...

P.s. To je del potopisa iz leta 1973. Potem sem bil še nekajkrat na Koroškem in tudi na Robežu. Zelel sem vedeti, kaj je tam novega. Če je država izpolnila svojo obveznost in dala postaviti nov spomenik, ko prvotnega ni znala očuvati pred nacističnimi vandali. Kje neki. Ampak slovenske organizacije so sklenile, da bodo postavile novega. To naj bi se zgodilo v nedeljo 24. oktobra. Vendar se domači tega boje. Naciji jim groze, da ne bodo razstrelili le spomenika, marveč tudi hišo... Medtem je pa stari Lisjak, obirski partizan, umrl, ne da bi dočakal nov spomenik.

Tudi grozljiva gromada ob Krki še stoji. Ob glavni cesti v Velikovec naj bi bila opomin vsem, ki se vozijo mimo, da so še žive sile, ki so prizadejale trpljenje in smrt milijonom ljudem po vsej Evropi.

Ali razumejo vsi potniki, ki se jim mudi mimo, ta opomin?

Na Robežu, na avstrijskem Koroškem, so 25. oktobra letos ponovno odkrili spomenik prvi partizanski borbi na Koroškem, ki so ga pred tremi leti porušili »neznanci«.

Žičarna v Bistrici v Rožu ob koncu 19. stoletja — po zgodovinskih virih narisal T. Tomazin

Slovenska kmetija v Dravski dolini ob koncu 19. stoletja — po zgodovinskih virih narisal T. Tomazin

Hujskanje nemških nacionalistov in neonacistov rodi sadove:

Zločinski atentat na partizanski spomenik na Komeljnu

„Z gnusom in z vso odločnostjo obsojamo zločinsko razstrelitev spomenika v čast padlim partizanom na Komeljnu, zločin, ki je komaj nekaj dni po avstrijskem državnem prazniku in le en dan pred dnevom mrtvih, ko se ves olikani svet spominja svojih mrtvih in junakov ne glede na to, na kateri strani so padli, še posebno brezobziren. V takem sovražnem ozračju in spritju ponovnega bombnega nasilja tudi pri jezikovnem ugotavljanju 14. novembra ne more biti govora o demokratični odločitvi. Zato koroški Slovenci že vnaprej odrekamo vsakršno veljavno kakršnikoli rezultat in vidimo ob tem atentatu ponovno potrjeno pravilnost naše odločitve, da ugotavljanje manjšine oz. jezikovno ugotavljanje bojkotiramo. Tudi vladi, če z jezikovnim ugotavljanjem res poštono misli, ne preostane ob tej situaciji ničesar drugega kot to, da opusti jezikovno ugotavljanje 14. novembra, ki ne more biti demokratično odločitev niti uporabna orientacijska pomoč, še zlasti pa ne more dati objektivne slike o dejanski moči manjšine. Edina orientacijska pomoč, ki je v takih razmerah možna na Južnem Koroškem, bi bilo ugotavljanje moči istih sil, ki slej ko prej odobravajo — kot to ponovno prihaja do izraza v razstrelitvi spomenika — nekdanjo nacistično politiko izstreljenja koroških Slovencev ter jo hočejo ohraniti in nadaljevati.“

Tako je poudaril predsednik ZSO dr. Franci Zwitter, ko je zadnje nedeljo v svojem kratkem nagovoru ob odkritju obeležja, ki ga je našemu zaslužnemu pevodavji Fallju Harmanu poklonil Slovenski okef, zavzel stališče tudi k zločinskega atentatu na partizanski spomenik na Komeljnu.

Doslej „neznani storilci“ so namreč v noči od sobote na nedeljo izvedli dinamični atentat na spomenik, ki ga je Zveza koroških partizanov 28. maja 1972 v okviru veličastne slavnosti odkrila v čast in spomin Domenovi četi, katere borci so bili izdani in 12. oktobra 1944 zahrbno pobili na Apovnikovi kmetiji na Komeljnu nad Pliberkom. Takrat, pri odkrivanju spomenika, je govornik naglasil, da je spomenik namenjen borcem, ki so se borili tudi za svobodo Avstrije in Koroške — „brez dvoma ne za ‚Kärnten deutsch, frei und ungeleilt‘, pač pa iskreno in junaško za ‚Koroško dveh enakopravnih narodov‘ — za nov, lepši svobodnejši svet bratstva in razumevanja med narodi.“

Ravno tega pa nemškonalistični in neonacistični krogi na Koroškem načeljo. Načeljo silišali o pro-

tilističnem boju, ker jim spomin na iste čase obuja slabo vest zaradi zločinov, pri katerih so zelo aktivno sodelovali; zato partizane in borce za svobodo nesramno žalijo, partizanske spomenike pa skrivajo in razstreljujejo. Oblastem se pri preiskavah ne bi bilo treba sprenevedati in se delati, kakor da ne bi vedeli, kje je storilce treba iskati.

Poziv ZSO koroškimi Slovincem

Neposredno pred preštevanjem Nadzorni in Upravni odbor Zveze slovenskih organizacij na Koroškem spritno zaostrene situacije ponovno pozivata vse koroške Slovence, da 14. novembra 1976 bojkotirajo preštevanje, ki so ga preoblikovali v ponoven plebiscit, medtem ko domačo in svetovno javnost skušajo zavajati, češ, da gre za objektivno ugotavljanje materinega jezika.

Pod pritiskom sovražne propagande in ustrahovanja potom terorističnih zločinov je vsaka demokratična odločitev nemogoča in nam koroškimi Slovincem ne preostane nič drugega, kot da preštevanje bojkotiramo in mu že vnaprej odrekamo vsako veljavnost.

Koroški Slovenci smo bili vselej za sporazumno

rešitev z vlado na podlagi člena 7 in smo kot prizadeta narodna skupnost tudi slej ko prej pripravljani za tako porazumno reševanje. Z vso odločnostjo pa odklanjamo „reševanje“ potom preštevanja.

Tisti, ki partizane zmerjajo z „marilci“ in „klavci“, tisti, ki v spomenikih protifašističnim borcem vidijo „izivanje domovini zavestih“, so vsaj posredno krivci in zato neposredno odgovorni za take zločine.

Sadovi, ki jih rodi ta nacionalistična in hujška gonja proti Slovincem in njihovi protifašistični borbi, pa so hkrati tudi ostra obsodba oblasti in političnih dejavnikov, ki nosijo odgovornost za tak razvoj, ker dopuščajo, da sila fašizma spel lahko neavirano dvigajo glavo in razvijajo svojo dejavnost. Ta dejavnost je bila v preteklosti in je tudi danes naperjena proti neodvisni in demokratični Avstriji, ki se je v državni pogodbi svečano obvezala, da ne bo dovoljevala obnavljanja nacistične aktivnosti in širjenja nacistične miselnosti. Razvoj na Koroškem, v sklopu katerega je atentat na partizanski spomenik le eden iz dolge vrste takih in podobnih dogodkov, zato pomeni resen opomin odgovornim dejavnikom v deželi in državi, da neizpolnjevanje mednarodnih obveznosti nevarno izpodje da temelje, na katerih je osnovana avstrijska republika.

Tega bi se morali zavedati tudi tisti, ki so aktivno sodelovali pri odkritju spomenika nacistu Steinacherju, zdaj ob razstrelitvi partizanskega spomenika pa nenadoma odkrivajo „nevarnosti“ postavljanja spominskih obeležij.

Zato se ne damo preštevati in bomo štetje bojkotirali! Zato se 14. novembra ne bomo zapisali za Slovence, marveč bomo izbrali eno izmed naslednjih možnosti bojkota:

- Zapisali bomo drug jezik.
- Glasovali bomo neveljavno.
- Oddali bomo prazno glasovnico.
- Ostali bomo sploh doma.

Zveza slovenskih organizacij
na Koroškem

Ogorčeni obsojamo gnusni zločin

Nadzorni in Upravni odbor Zveze slovenskih organizacij na Koroškem sta na skupni seji dne 2. 11. 1976 razpravljala o situaciji po razstrelitvi spomenika na Komeljnu in o položaju pred preštevanjem ter sklenila naslednjo izjavo:

Zveza slovenskih organizacij na Koroškem z vso ogorčenostjo obsoja gnusni zločin razstrelitve spomenika v čast padlim partizanom na Komeljnu. Ta atentat je nujna posledica hujškega gona nemških nacionalistov proti antifašistični borbi koroških Slovencev, kakor je prišlo do izraza tudi ob odkrivanju partizanskih borcev in ponovni postavitvi razstreljenega spomenika na Rabežu.

Zveza slovenskih organizacij na Koroškem ugotavlja, da gre predvsem tudi za ustrahovanje koroških Slovencev pred preštevanjem, kar ponovno dokazuje pravilnost odločitve osrednjih organizacij, da preštevanje bojkotirajo. Zato pri preštevanju 14. nov. 1976 ne more biti govora o demokratični odločitvi, še posebej tudi zaradi tega, ker štetje pretvarjajo v ponoven plebiscit.

Zato Zveza slovenskih organizacij odreja v naprej rezultat tega štetja vso veljavnost in spritno zaostrene položaja še bolj odločno poziva vse koroške Slovence kakor tudi pripadnike večinskega naroda na bojkot in nedemokratične oblike reševanja štetjskih vprašanj slovenske narodne skupnosti.

Zveza slovenskih organizacij apelira na oblast, da čimprej izsledijo krivce in jih kornujejo, pri čemer opozorjamo, da gre pri spomeniku na Komeljnu za spomenik borcem proti fašizmu in t im spomenik zavezniškim vojakom v imenu člana 19 avstrijske državne pogodbe in zveznega zakona z dne 7. julija 1948 [zvezni zakonik list 174], ki oba zahtevata zaščito grobov in spomenikov zavezniških in asociiranih vojakov.

Koroški Slovenci se čutilo dolžno, da iz hvaležnosti in pietete antifašističnim borcem čimprej postavimo novo obeležje.

Manjšinsko vprašanje na letni konferenci UNESCO

Na letnem zasedanju UNESCO (specializirane organizacije Združenih narodov za vzgojo, znanost in umetnost), ki poteka v Nairobiju v Ugandi, je na dnevnem redu tudi vprašanje manjšin in njihovih pravic ter zaščite. To vprašanje je sprožil vodja jugoslovanske delegacije Trpe Jakovlevski, ki je problematiko manjšin povezal s prizadevanji za zagotovitev

človekovih pravic in za krepitev miru.

Praksa je pokazala — je naglasil jugoslovanski predstavnik — da povsod, kjer izvajajo asimilacijske manjšine, „ki v bistvu ni nič drugega kot izraz in oblika rasne diskriminacije, celo tedaj, kadar jo prikazujejo kot demokratično pravico“, to pelje v poslabšanje odnosov med sosedi, s tem pa tudi mednarodnih odnosov. In Jakovlevski je — ne da bi posebej imensko navajal kakšno državo — obsodil primere, ko „našim manjšinam v sosednih državah odrekajo temeljne državljanske pravice in svobojine ali celo negirajo njihov obstoj“.

Pri tem je jugoslovanski predstavnik očitno mislil tudi na razmere v Avstriji, kjer prav zdaj gor do najvišjih vrhov manjšinam širokogrudno ponujajo „pravico“ asimilacije oziroma ko z bližnjim preštevanjem praktično tudi postavljajo v dvom obstoj manjšin sploh.

V luči teh dejstev je morala nujno izzveneti kot dvoletni izjava avstrijskega zunanjega ministra dr. Pahra, ko je trdil, da Avstrija podpira vsa prizadevanja za sestavo konvencije o zaščiti manjšin. Kajti dokazov, kako Avstrija svojih mednarodnih obveznosti ne izpolnjuje, ima mo že dovolj.

14. NOV. BOJKOT!

NE DAMO SE PREŠTEVATI!

FOTOGRAFIJE JE PRISPEVAL EDI ŠELHAUS,
RISBE TONE TOMAZIN

Gruß aus
Kärnten

Lepe pozdrave
s Koroškega